

ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා  
ගොඩ නැගීමට මගපෙන්වීමක්

# ව්‍යවස්ථාදායකයේ කැලැස්ම



ව්‍යවස්ථා ගොඩනැගීමේ ප්‍රායෝගික මග පෙන්වීම

# ව්‍යවස්ථාදායකයේ ඝූරුකූම

පස්වැනි පිටුව

පරිච්ඡේදය

**නීතිඥ එස්. ජී. පුංචිසේනා**



විකල්ප ප්‍රතිපත්ති ක්ෂේත්‍රයේ ප්‍රකාශනයකි

## **ව්‍යවස්ථාදායකයේ සැලසුම**

**ප්‍රථම මුද්‍රණය : පෙබරවාරි 2016**

ISBN : 978-955-4746-61-9

**පරිගණක සැකසීම : වාකසා රූ දු.ඇ. 011-2708377**

**මුද්‍රණය : ග්ලෝබ් ප්‍රින්ට්ස් වර්ක්ස් දු.ඇ. 011-2329739**

**ප්‍රකාශනය : විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය**

විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය යනු ස්වාධීන දේශපාලන පක්ෂවාදීත්වයෙන් තොර සංවිධානයක් වන අතර එය මූලික වශයෙන් රාජ්‍යකරණය සහ ගැටුම් නිරාකරණය හා සබැඳි ගැටලු කෙරෙහි සිය අවධානය යොමු කරයි. 1996 දී විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය පිහිට වනු ලැබුයේ මහජන ප්‍රතිපත්තීන් පිළිබඳව වූ කතිකාවත සඳහා සිවිල් සමාජයේ සජීවී දායකත්වය අත්‍යවශ්‍ය වන බවට හා එය ශක්තිමත් කළ යුතුව පවතින බවට වන දැඩි විශ්වාසය පෙරදැරි කොට ගෙන ය. මහජන ප්‍රතිපත්තීන් විවේචනාත්මක විමර්ශනයට භාජන කරන, විකල්පයන් හඳුනා ගන්නා හා ඒවා ව්‍යාප්ත කරන පර්යේෂණ හා බලපෑම් කිරීමේ වැඩසටහන් වෙනුවෙන් විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය කැපවී සිටී.

- ලිපිනය : 6/5, ලොයර්ඩ්ස් පාර, කොළඹ 05.
- දුරකථන : 011 2370803 / 4
- ගැස්සේ : 011 2370801 / 2
- වෙබ් අඩවිය : [www.cpalanka.org](http://www.cpalanka.org)
- ඊමේල් : [info@cpalanka.org](mailto:info@cpalanka.org)

## පෙරවදන

ආණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීම සම්බන්ධයෙන් ලොව පුරා පැවැත්වුණු පර්යේෂණයන්ගෙන් පසු ලියැවී ඇති පොත් පෙළකි.

“විධායක අංශයේ නිර්මිතය” මෙහි එන කරුණු අපේ රටට ද බෙහෙවින් පලදායක විය හැකි හෙයින් මෙසේ පරිවර්තනය විය.

එස්. ජී. පුංචිහේවා

09.02.2016



# 1. ආරම්භය

බලතල වෙන් කරදීම සහ ආණ්ඩුවේ අංශ තුනේ අන්තර් සම්බන්ධතාව, එනම්: ව්‍යවස්ථාදායක, විධායක සහ අධිකරණ යන මූලික අංශයන්හි ආයතනික සැලැස්ම ඕනෑම ව්‍යවස්ථාවකට අත්‍යවශ්‍ය වේ. එක් එක් ව්‍යවස්ථාව, ඊට ම විශේෂ වූ සන්දර්භීය අවස්ථා මගින් ඒ අංශ තුනේ සමබරතාව රැක ගනී.

# 2. ආණ්ඩු කිරීමේ ක්‍රම සහ එහි ප්‍රතිඵල

ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ව්‍යවස්ථා ගොඩ නැගීමේ සහ ව්‍යවස්ථාමය සැලසුම් හැඳීමේ මූලික ගැටලුවක් වන්නේ රාජ්‍ය ව්‍යුහය නිර්මාණය කිරීම ය.

සාමාන්‍යයෙන්, ව්‍යවස්ථාවන්හි ජනාධිපති, පාර්ලිමේන්තු හෝ මිශ්‍ර ක්‍රමය අතුරෙන් කුමක් පදනම් කරගෙන ඇද්දැයි ප්‍රකාශිතව සඳහන් නොවේ. ඒ වෙනුවට එක් එක් ව්‍යවස්ථාව, ආණ්ඩුවේ ප්‍රධාන අංශ දෙකේ සන්දර්භීය සමබරතාව ඊට ම විශේෂිත ආකාරයකට සැලසුම් කරයි. පසුව එය කවර වර්ගයේ සැලසුමක්දැයි දක්වන්නේ දේශපාලන විද්‍යාඥයන් විසිනි. විවිධ විද්වතුන් විසින් එය විවිධාකාරයට අර්ථ කථනය කර ඇත. එකම රටේ විද්වතුන් එකම ක්‍රම වෙනස් ලෙස විග්‍රහ කර තිබේ. එම නොපැහැදිලිකම නිසා එක් ආණ්ඩු ක්‍රමයකවත් හොඳ නරක ගැන නිසි වැටහීමක් ලැබීම අසීරු ය. මෙම බාධකය ද පිළිගනිමින්, පහත සඳහන් ඡේද මගින් එම ආණ්ඩු ක්‍රම ගැන සාමාන්‍ය දැක්මක් ප්‍රකාශ කර ඇත. 1-3 දක්වා කොටුවල එම සටහන දැක්වේ. පිළිගත් හා නොපිළිගත් සමහර කරුණු ද එහි සඳහන් වේ.

## 2.1. ජනාධිපති ක්‍රමයක්

### කොටුව 1. ජනාධිපති ආණ්ඩු ක්‍රමයක ගති ලක්ෂණ

ජනාධිපති ක්‍රමයක ප්‍රධාන ලක්ෂණය වන්නේ විධායක සහ ව්‍යවස්ථාදායක ආයතන දෙක ඡන්දදායක ජන සමූහයෙන් වෙනස්ව පිහිටි නියෝජිතයන් විම ය. ඒ නිසා එහි ආරම්භය හා පැවැත්ම ද වෙනස්ව පිහිටා ඇත. (ඒ දෙකේ වෙනස්කම අවශ්‍යතාවකි. එම අවහිරතාව නැති කිරීමේ ව්‍යවස්ථාමය ප්‍රතිකර්ම යෙදී තිබිය යුතු ය.)

- ජනාධිපති රාජ්‍යයේ ද, ආණ්ඩුවේ ද ප්‍රධානියා ය.
- ජනාධිපති තෝරා ගනු ලබන්නේ ජනතාවගේ ඡන්දයෙනි. (එසේ නැතහොත් මහජන කැමැත්ත ක්‍රියාත්මක කරනු ලබන අතර මැදි ආයතනයක් මගිනි.)
- ජනාධිපතිගේ ධුර කාලය නිශ්චිත ය. (විශ්වාසභංග යෝජනාවක් නැත.) ඔහු හෝ ඇය දේශපාලන වශයෙන් ව්‍යවස්ථාදායකයට වගකීමට බැඳී නැති අතර ධුරයේ සිටීම සඳහා තම පක්ෂ සහයෝගය මත රඳා පවතින්නේ ද නැත
- කැබිනට් මණ්ඩලය සිය බලතල කෙලින් ම ලබා ගන්නේ ජනාධිපතිගෙනි.
- බොහෝ විට නීති හැඳීමේ ක්‍රියාවලියට ජනාධිපතිගේ දේශපාලන බලපෑම ඇති කරයි.

## 2.2. පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමයක්

### කොටුව 2. පාර්ලිමේන්තු ආණ්ඩු ක්‍රමයක ගති ලක්ෂණ

මූලික නිර්ණායකය වන්නේ බලතල සංයෝජනයයි. විධායකය දූරාවලිය අනුව ව්‍යවස්ථාදායකයට පහළින් සිටී. ඒ අනුව එහි ආරම්භය ද පැවැත්ම ද ව්‍යවස්ථාදායකය මත රඳා පවතී.

- ආණ්ඩුවේ නායකයා ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් තෝරා ගැනේ.
- ආණ්ඩුවේ නායකයා පාර්ලිමේන්තුවට වග කීමට බැඳී සිටී. (විශ්වාස හංග යෝජනාවක් මගිනි) පක්ෂයේ සහයෝගය මත රඳා සිටී.
- සාමාන්‍යයෙන් රාජ්‍යයේ ප්‍රධානියා (බොහෝ විට රජෙකි. නැත්නම් නාමික රාජ්‍ය නායකයෙකි.) ආණ්ඩුවේ ද නායකයා නොවේ.

## 2.3. මිශ්‍ර ක්‍රමයක් (අර්ධ ජනාධිපති ක්‍රමයක් ලෙස ද හැඳින් වේ.

### කොටුව 3. මිශ්‍ර ආණ්ඩු ක්‍රමයක ගති ලක්ෂණ

මිශ්‍ර ක්‍රමයක ප්‍රධාන ලක්ෂණය වන්නේ ද්විත්ව විධායකයයි. දූරාවලිය අනුව පැවතෙන විධායකයේ සහ ව්‍යවස්ථාදායකයේ අන්තර් ක්‍රියාකාරිත්ව සබඳතාව එකතු කරයි.

- රාජ්‍ය නායකයා ලෙස ක්‍රියා කරන ජනාධිපති මහජන ඡන්දයෙන් තෝරා ගැනේ.
- අගමැති තෝරා ගැනීමේ හෝ ඉවත් කිරීමේ පූර්ණ පාලනයක් ජනාධිපතිට හෝ ව්‍යවස්ථාදායකට නැත.
- අගමැති ආණ්ඩුවේ නායකයා වශයෙන් පාර්ලිමේන්තුවට වගකීමට බැඳෙන්නේ විශ්වාසහංග යෝජනාවක් මගිනි.
- සාමාන්‍යයෙන් ජනාධිපතිට සෑහෙන බලතල ප්‍රමාණයක් අයත් වේ.



2.4. ආණ්ඩු කිරීමේ විවිධ ක්‍රමයන්හි තිබිය හැකි ශක්තීන් හා එල්ලවිය හැකි අභියෝග

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් අපේක්ෂා කරන ව්‍යවස්ථා කෙටුම්පත් මාදිලිය වන්නේ, සාමය, ස්ථාවරත්වය, ප්‍රතිසන්ධානය සමග බලය අනිසි ලෙස භාවිත නොකරන, ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී සංක්‍රමණයක් සහිත පලදායී ශක්තිමත් ආණ්ඩුය. වඩාත් ගැලපෙන ආණ්ඩු ක්‍රමය කුමක්දැයි සොයා ගැනීමට අදාළ ආණ්ඩු ක්‍රමවල සාපේක්ෂක ප්‍රතිඵල සහ යහපත් ලක්ෂණ ගැන ඇගයීමක් කළ යුතු ය. මෙම 1 වැනි වගුවෙන් දැක්වෙන්නේ එම ආණ්ඩු ක්‍රමයන්හි ශක්තීන් සහ ඊට අදාළ අභියෝගයන් ය.

වගුව 1. විවිධ ආණ්ඩු ක්‍රමයන්හි තිබිය හැකි ශක්තීන් හා අභියෝගයන් මෙසේ ය.

	ශක්තීන්	අභියෝග
ජනාධිපති ක්‍රමය	<p>පැහැදිලි ජනවරම මේ නිසා රටවැසියන්ට බොහෝ තෝරා ගැනීමේ අවස්ථා ඇති වේ. ඔවුන්ගේ අවශ්‍යතා ගැන වඩා හොඳින් දන්නා ආණ්ඩුවේ නායකයා සහ ව්‍යවස්ථාදායකය තෝරා ගත හැකි ය. තවද එමගින් විධායකය ජනතාවට වග කියන යාන්ත්‍රණයක් සැපයේ. ස්ථාවරත්වය ප්‍රතිපත්ති හැඳිමේ ක්‍රියාවලියේ ඉදිරි පැවැත්ම ගැන නිශ්චිත කොන්දේසි මෙ මගින් ඇති කළ හැකි ය. පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමයක නිතර ඇතිවන අස්ථාවර භාවය, කැබිනට් සංශෝධන, ප්‍රතිසංස්කරණ නිසා ආණ්ඩුවේ වැඩ පිළිවෙළ සහ දේශපාලන ක්‍රමය බිඳ වැටිය හැකි ය.</p>	<p>ඒකාධිපති නැඹුරුවක් ඇතිවීම. ජනාධිපතිවරණ වල ස්වභාවය අනුව ජයග්‍රාහකයා සියල්ල ලබා ගනී යන තත්වයක් ඇති වේ. ජනාධිපති කෙනකු බොහෝ විට ජය ගන්නේ සුළු වැඩි ඡන්ද ගණනකිනි. එහෙත් රටක අතිශය බලවත් දේශපාලන තනතුර අත්පත් කර ගනී. එයද නිශ්චිත කාලයකට ය. සුළු බහුතරය නිසාත් විපක්ෂයේ විවේචනය තොරිස්සීම නිසාත් විධායක බලතල අනිසි භාවිතයට පෙළඹේ. නැවත ඡන්දයෙන් තෝරා ගැනීම සඳහාත්, නීතියට ඉහළින් සිටීමටත් උපක්‍රම යෙදිය හැකි ය. දේශපාලන බාධකය ද්විත්ව නීතිකභාවය නිසා</p>

	ශක්තීන්	අභියෝග
<p>ජනාධිපති ක්‍රමය</p>	<p>බලතල වෙන් කර දීම සෝදිසි කිරීමේ ක්‍රියාවලිය සමග ව්‍යවස්ථාදායකය සහ විධායකය සමාන්තර ආයතන දෙකක් වශයෙන් පවතී. මේ නිසා විකල්ප ප්‍රතිපත්ති උදෙසා වූ නිදහස් සංවාදයක් පවතී. ආණ්ඩු විරෝධීන් නිසා හානියක් සිදු නොවේ. එහෙයින් හදිසි මැතිවරණ බියක් ඇති නොවේ.</p>	<p>බොහෝ විට දේශපාලන ඇණහිටීම් ඇති වේ. එනම් පාර්ලිමේන්තුවේ තම වැඩ සටහන සාර්ථක කර ගැනීමට අවශ්‍ය ඡන්ද ප්‍රමාණය නැතිවීමෙනි.</p> <p>අස්ථාවරභාවය</p> <p>ආණ්ඩුවක් බහුතර ඡන්දයෙන් පරාජය විය හැකිය; සභාග ආණ්ඩුවක් නම් නමාශීලී ඇමති මණ්ඩලයක් පවත්වා ගැනීම අසීරු වනු ඇත.</p>
<p>පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමය</p>	<p>පුළුල් අන්තර්ගතභාවය පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමයක් මගින් උග්‍ර හේද සහිත සමාජයකට විවිධත්වය ඇතුළත් ආණ්ඩුවක් නිර්මාණය කළ හැකි ය.</p> <p>නමාශීලිත්වය</p> <p>ආණ්ඩුවේ නායකයාගේ දේශපාලන වැඩ සටහනෙන් බහුතරයේ කැමැත්ත පිළිබිඹු නොවේ නම් ඔහු හෝ ඇය ඕනෑ මොහොතක ඉවත් කළ හැකිය; තමාට පාර්ලිමේන්තුවේ බහුතර සහයෝගය නැත්නම් ඔහුට හෝ ඇයට නව මැතිවරණයක් කැඳවිය හැකි ය.</p>	<p>බලය බෙදා ගැනීමේ ආවේනිකත්වය නැතිවීම සමීප සබඳකම් නිසා පාර්ලිමේන්තුව විසින් ආණ්ඩුව විචේඛනය නොකර සිටිය හැකි ය. අනික් අතට ආණ්ඩුවට නිර්භීත පියවර ගත නොහැකි විය හැකි ය. පරාජය වීමේ බිය නිසා ය.</p>

	ශක්තීන්	අභියෝග
<p>පා ප්‍ර ල මේ න් තු ක්‍රමය</p>	<p>සර්ථකත්වය විධායකය දේශපාලන නිෂේධ බලයෙන් බාධා නොකරහොත් ව්‍යවස්ථා ක්‍රියාවලිය ඉක්මන් කළ හැකි ය.</p>	
<p>මිශ්‍ර ක්‍රමය</p>	<p>පුළුල් අන්තර්ගතභාවය එමගින් විරුද්ධ බලවේග අතර බලතල බෙදා ගැනීම කළ හැකි ය. එක් පක්ෂයකට ජනාධිපති ධුරයද, තවත් පක්ෂයකට අගමැති ධුරය ද ලබාගත හැකි ය. එවිට ආයතනික වශයෙන් එකිනෙකා පරදුවට තැබිය හැකි ය. සමහර විට ක්‍රමදෙකේම ශක්තීන් එකතු විය හැකි ය.</p>	<p>ජය පැරදුමක් නැති තරගය ජනාධිපති සහ අගමැති පක්ෂ දෙකකින් පත් වූ විට අන්තර් ගැටුම නිසා ක්‍රියාකාරීත්වය ඇණ හිටීමට පුළුවන. එකිනෙකා ජනතාවට වගකීම ගැන තරග කළ හැකි ය. මේ නිසා සමහර විට ක්‍රම දෙකේ තිබෙන තරක ලක්ෂණ එකතුවීමේ අවදානම ද තිබේ.</p>

2.5. විවිධ ආණ්ඩු ක්‍රමයන්හි ශක්තීන් හා අභියෝගයන් ගැන දැක්වුණු දර්ශකයන්ගේ සීමිත වැදගත්කම

යම් ආණ්ඩු ක්‍රමයක් රටක දේශපාලන ජීවිතය ගැන කරන බලපෑම කල්තියා ප්‍රකාශ කිරීම දුෂ්කර කාර්යයකි. එම ආණ්ඩු ක්‍රමයන්හි ශක්තීන් හා අභියෝග සම්බන්ධයෙන් 1 වැනි වගුවෙන් ප්‍රකාශ වූයේ විවිධ කර්තව්‍යවලින්ගේ විවිධ අදහස් ය. එහෙත් ඒවා හේතු කීපයක් නිසා පරිස්සමින් පරිශීලනය කළ යුතු ය.

පළමුවැන්න, ඉහත කියැවුණු පරිදි, එක් එක් ආණ්ඩු ක්‍රමය ගැන අර්ථ කථනයක් කෙරෙහි පොදු එකඟතාවක් නැත. වර්තමානයේ දී මිශ්‍ර හෙවත් අර්ධ ජනාධිපති ක්‍රමය ගැන වෙනස් අර්ථ කථන ක්‍රමයක් පොදු භාවිතයේ ඇත. ඒ ගැන ඒ ඒ රටවල විවිධ ලෙස විස්තර දැක්වේ. සමහර රටවල් තවමත් කියන්නේ තම රටවල් පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමය නැත්නම් අර්ධ ජනාධිපති ක්‍රමය භාවිත කරන බව ය. (ඕස්ට්‍රියාව, අයර්ලන්තය) ජනාධිති හෝ අර්ධ ජනාධිපති ක්‍රමයේ රාජ්‍යයන් ගැටලුකාරී බවට තර්ක කළ නොහැක්කේ - එම සංකල්පයන්ගේ අර්ථ කථන ගැන පොදු එකඟතාවක් නැති හෙයිනි.

දෙවැන්න, ජනාධිපති ක්‍රමයන් අතර පවා අති විශාල වෙනස්කම් පවතී. එනම්, ජනාධිපති ක්‍රමයන්ගේ වර්ග, ජනාධිපති බලතල හා වගකීම් ආදී වශයෙනි. ජනාධිපති ක්‍රමය යන වර්ගීය නාමය අනුව සිතුවද පොදු අදහසක් ඇති කර ගැනීමට යාමේ දී මැවෙන්නේ නොපැහැදිලි වික්‍රමයකි. දේශපාලන ප්‍රතිඵල විස්තර කිරීමට පවා එම අයතනික ව්‍යුහය ගැන පැහැදිලි කිරීම අවශ්‍ය වේ.

තුන්වැන්න, රටක ස්වාධීන පැවැත්මට හා ස්ථාවර, සාරථක ආණ්ඩුවක් ඇතිකර ගැනීමට එක් ආණ්ඩු ක්‍රමයක් ගැන පමණක් යොමුවීම සමහරවිට නොමඟ යවන සුලු ය. නිදසුනක් වශයෙන්, හික්මුණු දේශපාලන පක්ෂ, කොට්ඨාස ක්‍රමයට තනි අපේක්ෂකයන් පත්වීම සහිත පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමයකින් සිදුවන්නේ ජනාධිපති ක්‍රමයට වඩා 'ජයගත් තැනැත්තා සියල්ල ලබා ගනී' යන ක්‍රමය වැඩි දියුණු කිරීම ය. ආණ්ඩු ක්‍රමයක් දේශපාලන හැසිරීම කෙරෙහි බලපාන ආකාරය ගැන විවිධ තර්ක පවතී. පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමයකට වඩා ජනාධිපති ක්‍රමය කඩා වැටීමට යොමු වී එය ජනාධිපති ක්‍රමයක් බවට වර්ධනය විය හැකි බවට තර්කයක් පවතී. ඊට විරුද්ධ තර්ක ද පවතින අතර ඒ දෙක අතර සම්බන්ධයක් නැතැයි තවත් සමහරු පවසති.

හතරවැන්න, ඒ ඒ රටට ආවේනික වූ තත්වයන් යටතේ යම් පුද්ගල සාධකය ද වැදගත් වේ. උදා: රුසියාවේ ජනාධිපති අගමැති සහිත ද්විත්ව විධායකයක් පවතී. බොරිස් යෙල්ට්සින් ජනාධිපති කාලයේ සමහර අගමැතිවරුන්ට ආණ්ඩුවේ ප්‍රතිපත්ති කෙරෙහි බලපෑම් කළ හැකි විය. එහෙත් ච්ලේබීර් පූටින් ජනාධිපති සමයේ අගමැතිවරුන්ට ප්‍රතිපත්ති කාරණා මත ඉල්ලා අස්වන්නට සිදුවිය. දේශපාලන විද්‍යාඥයන්ගේ මතය වූයේ නියමිත ආණ්ඩු ව්‍යුහයට අමතරව පූටින්ගේ ආණ්ඩුව අධි-ජනාධිපති ස්වභාවයක් දරන බව ය. එහෙත් පූටින් අගමැති වී, ඩිමිත්‍රි මෙද්වෙදෙව් ජනාධිපති වූ විට මේ තක්සේරුව වෙනස් විය. රුසියානු ව්‍යවස්ථාවේ වෙනසක් නොකරම, විධායක බලය පුද්ගලයා අනුව මාරුවිය.

පස්වැන්න, අණ්ඩුක්‍රම ව්‍යවස්ථා කෙටුම්පත් කරන්නන් අනිවාර්යයෙන් අසවල් ආණ්ඩු ක්‍රමය තිබිය යුතු යයි තෝරා ගැනීමක් නැත. සැබෑ ලෝකය හමුවේ පාර්ලිමේන්තු ක්‍රමයද, ජනාධිපති ක්‍රමය ද යනු ගැටලුවක් නොවේ. අවශ්‍ය වන්නේ වඩා ප්‍රායෝගික ක්‍රමක්ද යන්නයි. රටකට යම් ආයතනික ක්‍රමයක් උදෙසා සන්දර්භීය, ඓතිහාසික හා සංකේතාත්මක හේතු පදනම් වේ. ආයතනික ක්‍රමයක් වෙනත් ක්‍රමයකට අනපේක්ෂිත ලෙස වෙනස්වීමට නම් රටේ විශේෂ අවස්ථාවක් ඇතිවිය යුතු ය.

### 3. අරමුණු / පිරිදැක්ම

ව්‍යවස්ථාදායකයේ මූලික කාර්ය තුන වන්නේ, නියෝජනය, නීති හැඳීම සහ අධීක්ෂණයයි. දේශපාලන නියෝජනයේ ඉහළම අවස්ථාවේදී එය දේශපාලන සටන්බිම නියෝජනය කරන්නේ කරගකාරී විවිධ අදහස් ගැටෙද්දී ය. පත්වත් ගැටුම් පසුබිමක දී කලින් යුද වැදුණු කණ්ඩායම්, ප්‍රවණ්ඩත්වය හා ද්වේෂය වෙනුවට දේශපාලනය ආදේශ කිරීමට උනන්දුවෙති. එවැනි අවස්ථාවක දී ව්‍යවස්ථාදායකය සැලසුම් කිරීමට මෙම වර්ධනය පහසුවක් වේ. එනම්, ඒ සඳහා අදහස් ප්‍රකාශ කිරීමේ, සිතා බැලීමේ සහ විවිධ අදහස් වලට ඉඩ සැලසීමෙනි.

ප්‍රායෝගික අත්දැකීම් අනුව ව්‍යවස්ථා සැලසුම් කිරීම යනු බොහෝ විට වෙනස් වූවමනාකම් සහ අපේක්ෂා සහිත ක්‍රියාකාරීන් සමග අතරමැදි සම්මුතිවලට පැමිණීම ය. දේශපාලන දූෂකයන්, ප්‍රවණ්ඩකාරීන් ඇතුළු පශ්චාත් ගැටුම් සමාජ ක්‍රියාකාරීන් පවා ඊට ඇතුළු වීමට පොරකනු ඇත. ඒ නිසා ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් බලාපොරොත්තු වන නියමාකාර ව්‍යවස්ථාවක් ගොඩ නැගීම අපහසු වුවත් ඉහළම සම්මුතිවාදී ව්‍යවස්ථාවක් ඇති කළ හැකි ය. මක් නිසාද, ව්‍යවස්ථාදායකය හැඳීමේදී දේශපාලන පක්ෂ කැපී පෙනෙන බලපෑමක් කරන හෙයිනි. ඔවුන්ගේ නායකයන්ගේ දැක්ම එහි ඇතුළත් වනු ඇත. බලවත් පක්ෂ බොහෝ විට ක්‍රියාකරන්නේ 'ජයග්‍රාහකයා සියල්ල ලබා ගනී' යන න්‍යාය සාර්ථක කරගැනීමට ය. ඒ අනුව මැතිවරණ ක්‍රමයද, සමස්ත ව්‍යවස්ථාදායකයද සැලසුම් කිරීමට උනන්දු වනු ඇත. ඉතා සුළු බහුතරයකින් වුවද සියලු බලතල අත්පත් කර ගැනීම පරමාර්ථය වනු ඇත. ආගමික, සංස්කෘතික ආදී සුළුතර පක්ෂ ඊට වෙනස් පරමාර්ථවල සිටිනු විය හැකි ය.

ව්‍යවස්ථාදායකය සහ එහි කාර්යභාරය කෙරෙහි මහත් බලාපොරොත්තු තිබිය හැකි ය. විශේෂයෙන් ම දැඩි ලෙස මධ්‍යගත වූ පාලනයක් ගෙන ගිය ඒකාධිපති පාලකයන් ගෙන් අනතුරුව නමාශීලී,

ව්‍යවස්ථාදායකයකින් ඊට සහනයක් ලබාගැනීමේ අපේක්ෂා ඇතිවීම නිසැක ය. සෑහෙන බලතල අත්පත් කරගත් ව්‍යවස්ථාදායකයක් තිබීම, ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදය කෙරෙහි දැඩි විශ්වාසය ඇති අයට නම් ගැටලුකාරී නොවිය හැකි ය. ව්‍යවස්ථාදායකය, ඡන්දය දීම නිසා හෙට්ටු කිරීම හා එකඟතා ඇති කර ගැනීම විචාරණයට ලක් කරන අංශයක් බව සාමාන්‍ය පිළිගැනීම ය.

කෙසේ වෙතත් ආණ්ඩුවක ව්‍යවස්ථාදායක අංශයක් සැලසුම් කිරීමේ දී අභියෝගයන්ට මුහුණ පෑමට සිදුවේ. සුළුතර ඡන්දයකින් ජය ලැබූ පසුබිමක ව්‍යවස්ථාදායකයකට අසීමිත බලතල දීමෙන්, සෑහෙන නියෝජනයක් ඇති සුළුතර කණ්ඩායම් කෙරෙහි කෲර පාලනයක් ඇතිවිය හැකි බව ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් සිතා බැලිය යුතු ය.ද

“පරම බලයක් ලැබුවකු එම බලය තම විරුද්ධවාදීන් කෙරෙහි අනිසි ලෙස යොදන බව පිළිගන්නේ නම්, බහුතරයටත් එම දෝෂාරෝපණයම එල්ල නොකළ යුතු ද? තවත් කෙනකු සමග එකතුවීමෙන් මිනිස්සු තම ගති ගුණ වෙනස්කර නොගනිති; බාධක හමුවේ ශක්තිය වැඩි කර ගැනීමත් සමග තමන්ගේ ඉවසීම ද වර්ධනය කර නොගනිති. මට නම් එය කිසිසේත් විශ්වාස කළ නොහැකි ය; මගේ සමානයන් හමුවේ, මට ඕනෑම දෙයක් කළ හැකි බලයක් දෙතොත්ඵය මා විසින් ප්‍රතික්ෂේප කළ යුතු ය. ඒ සංඛ්‍යාව කොතරම් වැඩි වුවත් මම නම් එවැනි බලයක් කිසිවකුට ලබා නොදෙමි.”

Aleyis de Tocqueville, "Tyranny of Majority" Chapter XV Book 1. Democracym America

ආණ්ඩුවේ ව්‍යවස්ථාදායක අංශය සැලසුම් කිරීම

1. ව්‍යවස්ථාදායකයේ විධිමත් / ආයතනික ව්‍යුහය

2. ස්ථාවර ව්‍යවස්ථාදායක බලතල

1. ව්‍යවස්ථාදායකය කුළ නියෝජනය වීමේ ආකාරය (5.1)

- තිරස්
  - මැතිවරණ ක්‍රමය
  - කෝටා සහ වෙන් කළ ආසන
  - ද්විත්ව බහුතර ඡන්දය
  - ද්විමණ්ඩල ව්‍යවස්ථා දායකය
- සිරස්
  - ව්‍යවස්ථා දායකයේ නියෝජනය විවිධ මට්ටම් වලට බෙදා හැරීම (ආකාරය සහ ව්‍යුහය සම්බන්ධයෙනි)

ව්‍යවස්ථා දායකයේ අධිකෘතිය (5.2)

- විශ්වාසභංග යෝජනාව
- දෝෂාභිය යෝගය
- ආපසු කැඳවීම

ව්‍යවස්ථා දායකය පාලනය කිරීම

- ව්‍යවස්ථාදායකය විසුරුවා හැරීම
- ව්‍යවස්ථා සංශුතියට බාහිර සාමාජිකයන් පත් කිරීම
- මුදල් පාලනය කිරීම
- ව්‍යවස්ථා සාමාජිකයන්ගේ මුක්තීන්
- පුරවැසියන් විසින් ව්‍යවස්ථාදායක සාමාජිකයන් ආපසු කැඳවීම



ආණ්ඩුවේ ව්‍යවස්ථාදායක අංශය සැලසුම් කිරීම

නීති හැඳීම  
(6.1 - 6.2)

වෙනත් ක්ෂේත්‍ර  
(6.3)

- නීති හැඳීමේ බලතල (නීති හැඳීමේ විශේෂ බලතල සහ අලුත් නීති පැනවීමේ බලතල සීමා කිරීම, ජනාධිපති නිෂේධ බලය විමර්ශනය කිරීම)
- ව්‍යවස්ථාව සංශෝධනය කිරීමේ බලය

- සමාව දීම
- විශේෂිත නිලධාරීන් පත් කිරීමේ බලය
- හදිසි තත්වයක් ප්‍රකාශ කිරීමේ බලය
- යුද්ධ ප්‍රකාශ කිරීම

## 5. ආයතනික සැලසුම් විකල්පයෝ

### 5.1 ව්‍යවස්ථාදායකය තුළ නියෝජනය වන ආකාර

ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ව්‍යවස්ථාදායකයක වැදගත් කාර්යයක් වන්නේ ජනතාව නියෝජනය කිරීම බව පොදුවේ පිළිගැනුණකි. ව්‍යවස්ථාදායක සැලසුම් පිළිබඳ කතිකාවේ නියෝජනය විවිධ ආකාර ගනී. එය මැතිවරණ කොට්ඨාසයක පිහිටි විශේෂ ප්‍රදේශයක් වීමෙන් භූගෝලීය හෝ වාර්ගික, ගෝත්‍රික හෝ වෙනත් ආකාර නියෝජන විය හැකි ය. පක්ෂ දේශපාලන මෙන්ම සවිස්තරාත්මකව ස්ත්‍රී නියෝජනය ගැන සඳහන් විය හැකි ය. ව්‍යවස්ථාදායක සැලසුම ඓතිහාසික, සංස්කෘතික පදනම් අනුව නියෝජනය විය හැකි ය.

ව්‍යවස්ථාදායක නියෝජනය ජාතික මට්ටමේ තනි මණ්ඩල සැලසුමකින් වුවද සපුරාගත හැකි ය. එවැනි මණ්ඩලයක තනි පක්ෂයක් බහුතර පාලනය හසුරුවනවා විය හැකි ය. ඊට 'ජයග්‍රාහකයා සියල්ල ලබාගනී' යන මැතිවරණ ක්‍රමය පිටිවහල් වීමෙන් සුළුතර ජාතීන්ට, ස්ත්‍රීන්ට නියෝජනය අහිමි විය හැකි ය. බහුවිධ සමාජයක කොන් කිරීමේ ගැටුම් පැවතීම නිසා එම නියෝජනය රටේ විවිධ අවශ්‍යතා පිළිබිඹු නොකරයි.

ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් විසින් බලය වෙන් කිරීම විවිධාකාර වලින් කරනු ඇත. (අ) ව්‍යවස්ථාදායකය තුළ රටේ විවිධත්වය පිළිබිඹුවන පරිදි ව්‍යවස්ථාදායකය සැලසුම් කිරීම එහිදී සුළුතර කණ්ඩායම්වල වඩා හොඳ නියෝජනයක් පමණක් නොව ඔවුන්ට සංවේදී කරුණු ගැන පවා යම් බලතල වෙන් කිරීමේ ප්‍රතිපාදන ඇති කිරීම. (ආ) තනි පක්ෂ ආණ්ඩුවක් ඇතිවීම අධෛර්යවත් කරන මැතිවරණ ක්‍රමයක් ඇති කිරීම. (ඇ) තිරස් ආකාරයට ව්‍යවස්ථාදායකයට දෙවැනි මණ්ඩලයක් ඇති කිරීම (ඈ) සිරස්ව, ප්‍රාදේශීය ව්‍යවස්ථාදායකයන් ඇති කිරීම මගින් ආණ්ඩුවේ විවිධ මට්ටම් ඇති කිරීම.

5.1.1 මැතිවරණ ක්‍රමය තුළින් නියෝජනය සැලසුම් කිරීම.

මැතිවරණ ක්‍රමයක කටයුත්ත වනුයේ පුරවැසියන්ගේ ඡන්ද ව්‍යවස්ථාදායකයේ ආසන බවට පත් කිරීම ය. ව්‍යවස්ථාදායක නියෝජනයන් තෝරා ගැනීමේ ක්‍රම සැලසුම්, දේශපාලන පක්ෂ ලබා ගන්නා නියෝජනය කෙරෙහි ද ඔවුන්ට ලැබෙන ආසන සංඛ්‍යාවද, ලැබෙන ඡන්ද ප්‍රමාණය කෙරෙහි ද බලපායි. උදා: කොට්ඨාස ක්‍රමය අනුව එක් මැතිවරණ ප්‍රදේශයකින් එක් මන්ත්‍රීවරයකු බැගින් තෝරා ගැනේ. එවිට සුළුතර පක්ෂවලට නියෝජනය සීමා වනු ඇත. එවැනි එක් නියෝජනයක් වත් නැතිවිය හැකි ය. අනික් අතට, අනුපාතික නියෝජනය අනුව විවිධත්වයට සැලසෙන ඉඩකඩ නිසා ඔවුන්ට නියෝජනයක් ලබාගත හැකි ය. එහිදී විවිධ අදහස් ඇති ඒකාබද්ධ පක්ෂවලට වැඩි වාසි සැලසේ. එය එසේ වුවද විශාල පක්ෂ සංඛ්‍යාවක් නියෝජනය වූ විට ආණ්ඩුවට අවශ්‍ය කටයුතු කිරීම සඳහා ලැබිය යුතු සහාය නොලැබී යා හැකි ය. එහෙයින් අනුපාතික ඡන්ද ක්‍රමය සහිත මැතිවරණ ක්‍රමයන්හි නියෝජනය සහ පලදායකත්වය සමබර කිරීම සඳහා යම් පියවර ගත යුතු ය. බොහෝ විට අවම මට්ටමක් කෙරෙහි විශ්වාසය තැබේ. මෙම අවම ප්‍රමාණය පරිස්සමින් තීරණය කළ යුත්තේ පුළුල් නියෝජනය සඳහා වූ නියෝජනයට එයින් බාධා නොවිය යුතු නිසා ය. නැත්නම් 2002 දී කුර්කියේ සිදු වූ දේ සිදුවනු ඇත. එනම් අවමය සියයට 10ක් වීම නිසා මුළු ඡන්ද ප්‍රමාණයෙන් සියයට 46ක් බැහැර කරන්නට සිදුවිය. අනික් අතට ඊස්රායෙලයේ දැනට ඇති සියයට 2 අවමය නිසා පක්ෂ 12ක මන්ත්‍රීන් 120ක් ව්‍යවස්ථාදායකයේ සිටිති. ස්ථාවර ආණ්ඩුවකට එය අහියෝගයකි. ඉහත සඳහන් වෙනස්කම් අවම සියයට ගණන නිසා පමණක් නොවේ. පක්ෂවලට තිබෙන ව්‍යාප්තිය සහ මැතිවරණ ක්‍රමය නිසා ද වේ.

5.1.2 වෙන් කළ ආසන

ව්‍යවස්ථාදායකයේ සුළුතරයන්ගේ හෝ ස්ත්‍රීන්ගේ නියෝජනය වැඩි කිරීමේ තවත් ක්‍රමයක් වන්නේ කෝටා හෝ ආසන ප්‍රමාණයක් වෙන් කිරීම ය. මේ ක්‍රම කොලම්බියාවේ (කළු ජාතිකයන්) ක්‍රෝෂියාවේ (වාර්ගික සුළුතරයන්) ඉන්දියාවේ (සම්මත ගෝත්‍රිකයන් සහ කුල) ජෝර්දානයේ (ක්‍රිස්තියානිවරුන් සහ සර්කාසියන්වරුන්) නයිජර (කුචාරගේ වරුන්) පකිස්ථානයේ (ස්ත්‍රීන් සහ මුස්ලිම් නොවන අය) වෙනුවෙන් යෙදී ඇත. මේ අය අනෙක් අය තෝරා ගැනෙන

පිළිවෙලට පත්වන අතර සමහර විට එම විශේෂ කණ්ඩායම විසින් පමණක් තෝරා ගැනීම සිදුවේ. එය ව්‍යවස්ථාවේ සඳහන් පරිදි ය. පකිස්ථාන ව්‍යවස්ථාවේ 51 වැනි ව්‍යවස්ථාව ඊට නිදසුනකි.

කොටුව 4. පකිස්ථාන් ජාතික සභාවේ වෙන් කළ ආසන ව්‍යවස්ථාව 51 ජාතික සභාව

1. ස්ත්‍රීන්ට සහ මුස්ලිම් නොවන අයට වෙන් කළ ආසන ඇතුළුව ජාතික සභාවේ මන්ත්‍රී ආසන තුන්සිය හතළිස් දෙකක් විය යුතු ය.
2. 2A හි සඳහන් ප්‍රකාරය හැර ඉහත 1 ඡේදයෙහි සඳහන් ආසන එක් එක් ප්‍රාන්ත වලට වෙන් කළ යුතු ය. ඒ ගෙඩරල් පාලිත ගෝත්‍රික ප්‍රදේශ සහ ගෙඩරල් අගනුවරට පහත සඳහන් පරිදි වේ.

	සාමාන්‍ය ආසන	ස්ත්‍රීන්	එකතුව
බලකිස්ථානය	14	3	17
වයඹ දේශසීමා ප්‍රාන්තය	35	8	43
පන්ජාබය	148	35	183
සින්ධි	61	14	75
ගෙඩරල් පාලිත ගෝත්‍රික ප්‍රදේශ	12	-	12
ගෙඩරල් අගනුවර	2	-	2
	272	60	332

2A ඉහත 1A හි සඳහන් ආසන ගණනට අමතරව ජාතික සභාවේ ආසන දහයක් මුස්ලිම් නොවන අය වෙනුවෙන් වෙන් කළ යුත්තේය.

4. ජාතික සභාවේ මැතිවරණය උදෙසා

(අ) පොදු ආසන සඳහා වූ ඡන්ද ප්‍රදේශයන්හි තනි මන්ත්‍රී ආසන තිබිය යුතු අතර එම ආසනවලට නීතියට අනුකූලව රිජු හා නිදහස් ඡන්දයෙන් එම මන්ත්‍රීන් තෝරා ගත යුතු ය.

(ආ) එක් මැතිවරණ ප්‍රදේශයක් ස්ත්‍රීන් වෙනුවෙන් වෙන් කළ ආසන සඳහා ඡන්ද කොට්ඨාසයක් ලෙස සැලකෙන අතර ප්‍රාන්තයකට වෙන් කළ ප්‍රමාණය 1A ඡේදයේ පරිදි වේ.

(ඇ) මුස්ලිම් නොවන අයට වෙන් කළ ආසන සඳහා මුළු රටම ඡන්ද ප්‍රදේශයක් ලෙස සැලකේ.

(ඈ) ප්‍රාන්තයකට වෙන් කරනු ලැබූ ස්ත්‍රී ආසන තෝරා ගැනෙනුයේ 1A ඡේදයේ සඳහන් පරිදි, අනුපාතික ඡන්දයෙහි දේශපාලන පක්ෂයෙන් ඉදිරිපත් කරන ලද ලැස්තුවේ පරිදි ජාතික සභාවට හිමිවන පොදු ආසන සංඛ්‍යාව අනුවය:

(ඉ) ජාතික සභාවේ එක්එක් දේශපාලන පක්ෂය දිනා ගන්නා පොදු ආසන සංඛ්‍යාව පදනම් කොට අනුපාතික නියෝජනයක් මුස්ලිම් නොවන ආසන තෝරා ගැනේ.

එහෙත් මෙම වෙන් කළ ආසන වල සාර්ථකත්වය ගැන විවිධ අදහස් පවතී. එක් අතකින් එය සුළුතර කණ්ඩායම් නියෝජනය ගැන නාමික යහපතක් පමණක් සිදුවන ක්‍රියාවකි. තවත් අදහසක් අනුව බහුතර ජනයාගේ ප්‍රති විරෝධතාවන් පාලනය කොට මැතිවරණ ක්‍රමය විවෘත ලෙසම භාවිත කෙරෙමින් යම් සංස්කෘතික කණ්ඩායම්වල අවිශ්වාසය මතු වීමට නොදීමේ යහපත් උපාය මාර්ගයක් වේ.

### 5.1.3 අපේක්ෂක කෝටා ක්‍රමය

සාමාන්‍යයෙන් මේ ක්‍රමය භාවිත වන්නේ ස්ත්‍රී නියෝජනය වැඩි කිරීමට ය. අවම ප්‍රතිශතයක අපේක්ෂකයන් ගණනක් දේශපාලන පක්ෂ ලැයිස්තුවට ඇතුළත් කරනු ඇත. එය මැතිවරණ නීතියේ අවශ්‍යාංගයක් මිස ව්‍යවස්ථාවට ඇතුළත් කිරීමක් සිදු නොවේ.

### 5.1.4 ද්විත්ව බහුතර ඡන්ද භාවිතය

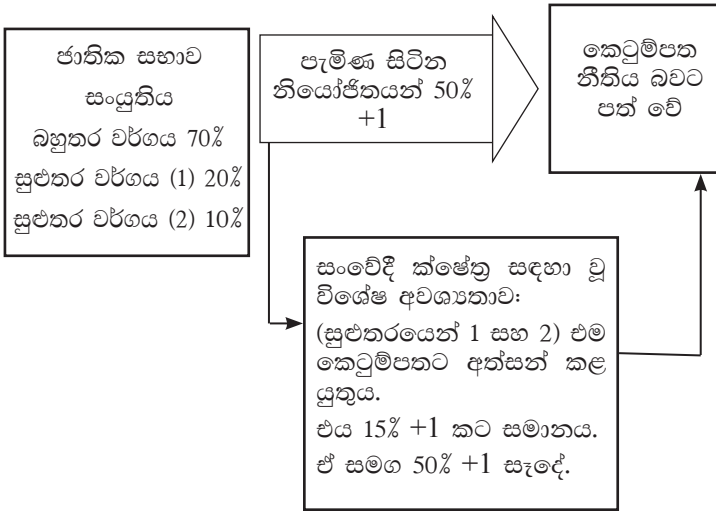
ව්‍යවස්ථාදායකයේ සාමාන්‍ය සංයුතිය ඉක්මවා, සුළුතරයන්ගේ වඩා සංවේදී ක්ෂේත්‍රයන් වන භාෂාව, සංස්කෘතිය සම්බන්ධතේ විශේෂ සැලසුම් යෙදිය හැකි ය. ව්‍යවස්ථාව මගින් සාමාන්‍ය බහුතරයකුත්, එම බහුතරය තුළ ඉහත ගැටලු සම්බන්ධ කොට ව්‍යවස්ථාදායකයේ සුළුතර නියෝජනයකුත් තිබිය හැකි ය. එසේ ද්විත්ව බහුතර ඡන්ද භාවිතය මගින් සුළුතරයන්ට සාමාන්‍ය බහුතරයට එරෙහි නිෂේධ බලයක් ලැබේ. කොටුව 5 අතීත මැසිඩෝනියා සමූහාණ්ඩුවේ (යුගෝස්ලාවියාව) ද්විත්ව බහුතර ඡන්ද භාවිතය ගැන සඳහන් වේ. එය බෙල්ජියම් භාෂා සම්බන්ධ ජන කොටස් කෙරෙහි යෙදී ඇත.

කොටුව 5. කලින් යුගෝස්ලාවියාවේ මැසිඩෝනියා සමූහාණ්ඩුවේ ද්විත්ව බහුතර ඡන්ද භාවිතය පිළිබඳ සංකල්පය

#### ව්‍යවස්ථාදායකයේ ද්විත්ව බහුතර ඡන්ද භාවිතය

#### මැසිඩෝනියා ව්‍යවස්ථාවේ 69(2) ව්‍යවස්ථාව

සංස්කෘතිය, භාෂා භාවිතය, අධ්‍යාපනය, පෞද්ගලික ලියකියවිලි, සංකේත භාවිතය, කෙරෙහි ඍජු ලෙස බලපාන නීති සම්බන්ධයෙන් ජාතික සභාවේ පැමිණ සිටින නියෝජිතයන්ගේ බහුතරයෙන් තීරණය කරනු ඇත. ඒ නියෝජිත සංඛ්‍යාව තුළ මැසිඩෝනියාවේ ජනගහනයෙන් බහුතරය නොවන ජන කොටස් නියෝජනය කරමින් පැමිණ සිටින අයගේ බහුතරය ද තිබිය යුතු ය. මෙම සම්බන්ධගැටලු අන්තර් වාර්ගික කමිටුව මගින් විසඳිය යුතු ය.



### 5.1.5 ද්විමණ්ඩල ව්‍යවස්ථාදායකය

ව්‍යවස්ථාදායකයේ විවිධත්වයක් නියෝජනය වීමට නම් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන්ට ඇති තවත් විකල්පයක් නම් දෙවැනි ව්‍යවස්ථාදායක මණ්ඩලයක් පිහිටුවීම ය. ප්‍රථම මණ්ඩලයේ එනම් පහළ මන්ත්‍රී මණ්ඩලය, කොංග්‍රසය හෝ සභාව - නියෝජනය බොහෝ විට අනුප්‍රාප්තිකය නැත්නම් ජනගහන පදනම අනුව සිදු වේ. එක් එක් සාමාජිකයා නියෝජනය කරන්නේ, සමාන පුරවැසි සංඛ්‍යාවක්, පන්තියක්, දේශ සීමා ප්‍රදේශයක් හෝ යම් කරුණක් ගැන උනන්දු පිරිසකි. එම ප්‍රතිපත්ති මතම ද්විතීය මණ්ඩලයටද මග පෑදේ. (එනම් උත්තර මණ්ඩලය, සෙනෙට් සභාව) මෙම ද්විමණ්ඩල ව්‍යවස්ථාදායකය ව්‍යවස්ථා සැලසුමේ පොදු මාදිලියකි. එය අද ලෝකයේ රටවල් 80ක පමණ භාවිත වේ.

ඓතිහාසික වශයෙන් මේ ද්විමණ්ඩල ක්‍රමය හඳුන්වාදී ඇත්තේ ප්‍රභූන්ගේ සහ සාමාන්‍ය මිනිසුන්ගේ වුවමනාකම් අනුවය. බ්‍රිතාන්‍යයේ ද්විතීය මණ්ඩලය වූ සාම් මන්ත්‍රී මණ්ඩලය ඉහත බෙදීම පැදිලිව දරයි. එසේ වුවද බ්‍රිතාන්‍ය ආණ්ඩුව එම මණ්ඩලයේ බලතල දශක කිහිපයක්

තිස්සේම බෙහෙවින් කප්පාදු කර ඇත. එමගින් එය උපදේශක සභාවක් පමණක් බවට පත්කොට ඇත. බ්‍රිතාන්‍යයට අමතරව සමහර රටවල තවමත් එබඳු ප්‍රභූ මණ්ඩල පවත්වා ගෙන එයි. (උදා. ලිසෝතෝ)

මෑත කාලයේ දී ද්විතීය මණ්ඩලයන්හි නියෝජනය සමාජ කන්ඩායම් සඳහා වෙන් කර තිබේ. උදා: බොට්ස්වානා ප්‍රභූ මණ්ඩලයට පාරම්පරික ජන වාර්ගික නියෝජනයක් ලබාදී ඇත. එම ප්‍රභූ මණ්ඩලයට සීමිත ව්‍යවස්ථාදායක බලතල හිමි වුවද ගෝත්‍රික කරුණු සම්බන්ධයෙන් පාර්ලිමේන්තුව ප්‍රභූ මණ්ඩලයේ අදහස් විමසිය යුතු ය. එසේම ව්‍යවස්ථාවට යෝජිත වෙනස්කම් ගැන ද අදහස් ලබාගත යුතු ය. මොරොක්කෝවේ වෘත්තීය සමිති, කාර්මික හා කෘෂි කාර්මික නියෝජනයන් විසින් ද්විතීය මණ්ඩලයේ නියෝජනයන්ගෙන් පහෙන් දෙකක් තෝරා ගනු ලැබේ. අයර්ලන්තයේ ද්විතීය මණ්ඩලයේ සාමාජිකයන්ගෙන් සියයට 70ක් තෝරා ගනු ලබන්නේ සංස්කෘතික, අධ්‍යාපනික, කෘෂිකාර්මික, කම්කරු කාර්මික හා වාණිජ සහ පරිපාලන සහ සමාජ සේවා කොටස් විසිනි. මාලාවියේ ද්විතීය මණ්ඩලයේ සාමාජිකයන්ගෙන් තුනෙන් එකක් ප්‍රභූහු වෙති. ඔවුහු අදාළ දිස්ත්‍රික්කවල ප්‍රබලයන් විසින් තෝරා ගැනෙති. තවත් තුනෙන් එකක් තෝරා ගැනෙනුයේ විශේෂ කණ්ඩායම් මගිනි. එනම්: ස්ත්‍රී සංවිධාන, වෙනස් හැකියා ඇත්තවුන්, සෞඛ්‍ය, අධ්‍යාපන, ගොවිපළ සහ ව්‍යාපාරික, වෘත්තීය සමිති විසිනි. කීර්තිමත් පුද්ගලයන් සහ ආගමික කොටස් ද ඊට ඇතුළත් වේ.

ලෝකයේ බොහෝ ද්විතීය මන්ඩල පැතිර පවතින්නේ දේශභූමි ඒකක පදනම් කොට ගෙන ය. සියලු ආදර්ශ රාජ්‍යයන්හි, ප්‍රාන්ත, කලාප නියෝජනයන් විසින් ද්විතීය මණ්ඩල සාමාජිකත්වය තීරණය කරනු ඇත. ඒකීය රාජ්‍යයන්ගෙන් හතරෙන් එකක්ද එසේ ය.

පසුගිය මෑත අවුරුදුවල රටවල් කීපයක් ම සිය ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිසංස්කරණ වලින් ද්විතීය මණ්ඩලය හඳුන්වා දී ඇත. (වෙක් සමූහාණ්ඩුව, පෝලන්තය) ඒ අතර තවත් සමහර තිබුණු ද්විතීය මන්ඩලය අහෝසි කර ඇත. (ක්‍රොඒෂියාව, කීර්ගිස්ථානය, සෙනෙගල්) එහෙයින් ද්විතීය මණ්ඩලයක් ඇති කිරීම හා එය කෙබඳු මණ්ඩලයක් ද යනු නිසි සැලසුම් විකල්පයකි. එය ඒ පසුබිමේ හැටියට ය.

වගුව 2න් ද්විමණ්ඩල හෝ ඒක මණ්ඩල පිහිටුවීමේ හේතු යුක්ති සඳහන් වේ.



වගුව 2 ද්විමණ්ඩල හෝ ඒක මණ්ඩල ව්‍යවස්ථාදායකයක් සඳහා අවශ්‍ය හේතු සාධක

ද්විමණ්ඩල ව්‍යවස්ථාදායකයක්	ඒක මණ්ඩල ව්‍යවස්ථාදායකයක්
<ul style="list-style-type: none"> <li>නියෝජනයවීමේ ආකාර වැඩිවනු ඇත. එක වහලක් යට විකල්ප නියෝජනයන් ඇතුළත් කරනවාට වඩා පහසු නම්‍යශීලී නියෝජනයක් ඇති වීමෙන් ආයතනික විසඳුම් ඇති වේ.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>නීති සම්මත කිරීමට නොහැකි වීම හෝ පුරවැසි වුවමනාකම් ඉටු නොකිරීම ගැන වගකීමට යටත්වන අතර තවත් මණ්ඩලයකට වෝදනා කළයුතු නොවේ.</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>හදිසි ආවේගයන් මත සම්මත කර ගැනුණු නීති ප්‍රමාද කළ හැකි ය. එමගින් වැඩි විමර්ශනයක් යෙදිය හැකි වනු ඇත.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>යෝජිත නීති කාර්යක්ෂම ලෙස නීතිගත කරයි.</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>සරල බහුතරයේ කුරිරු පාලනය වළක්වයි.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>කෙලින් ම නීතිය ක්‍රියාත්මක කිරීමත්, විශේෂ කාර්ය ඉටු කිරීමත් කළ හැකි අතර, ඒ බොහෝ කතා බහට යොමු කිරීමෙන් අඩාල නොකරයි.</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>විධායකය පාලනය කිරීමේ අධීක්ෂණය වර්ධනය කරයි.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>නීති පනවන්නන් ප්‍රමාණය අඩු නිසා මහජනයාට මෙහෙයවීම පහසු වේ.</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>බලවත් උනන්දුව ඇති කරුණු කෙරෙහි වැඩි ප්‍රතිචාර දක්වනු ඇත. ද්විමණ්ඩල ක්‍රමයක මෙන් බලය බෙදා හැරුණු විට බලවත් උනන්දුව ඇති කරුණු කෙරෙහි යොමු කරවා ගන්නා අයට වැඩි නායකයන් ප්‍රමාණයක් දිනාගත හැකි වනු ඇත.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>ඒක මණ්ඩල ක්‍රමයේ ඇති විවෘත භාවය නිසා බලවත් උනන්දුව ඇති කරුණු කෙරෙහි පොළඹවා ගැනීම අවශ්‍ය නොවනු ඇත.</li> </ul>

ද්විතීය මණ්ඩලයකින් විවිධ චූචමනාකම් උදෙසා සාර්ථක නියෝජනයක් ඇති කිරීමට ද්විමණ්ඩල ව්‍යවස්ථාදායකයක් සැලසුම් කිරීමේදී නිර්ණායකයන් දෙකක් ගැන සැලකිය යුතු ය. ද්විතීය මණ්ඩලයට තෝරා ගැනීම ව්‍යවස්ථාවේ සැලසුම් කරන ක්‍රමය පළමුවැන්නයි. ද්විතීය මණ්ඩලයට ව්‍යවස්ථාවෙන් පැවරෙන බලතල සහ නිපුණතාවන් දෙවැන්න ය. මේ මණ්ඩල දෙකටම එකම තෝරා ගැනීමේ ක්‍රමයක් යොදන්නේ නම්, ද්විතීය මණ්ඩලය විසින් ප්‍රථම මණ්ඩලයේ බහුතරය ප්‍රතිබල ගත්වනු ඇත. මෙය වඩාත්ම සිදුවන්නේ තෝරා ගැනීම් දෙකම එකවිට පැවැත්වෙන විට ය. ඒ නිසා ව්‍යවස්ථාදායකයේ අර්ථාන්විත බලය බෙදියාමක් සඳහා ඉල්ලා සිටිනුයේ ද්විතීය මණ්ඩලය සඳහා වෙනස් වූ තෝරා ගැනීමේ ක්‍රමයකි. ද්විතීය මණ්ඩලයට ව්‍යවස්ථාවෙන් පැවරෙන සැබෑ බලතල ප්‍රමාණය ව්‍යවස්ථාදායකයේ බලතල බෙදියාමේ ව්‍යසරිය ද තීරණය කරයි.

**ද්විතීය මණ්ඩලයට සාමාජිකයන් තෝරා ගැනීම**

**ඒ සඳහා ක්‍රම හතරක් භාවිතයේ පවතී.**

1. ප්‍රාන්ත හෝ කලාපවල මහජනයා විසින් එම පළාත් ආණ්ඩු නියෝජනය කිරීමට ද්විතීය මණ්ඩලයට යම් සංඛ්‍යාවක් තෝරා ගැනීමෙනි. (අර්ජන්ටයිනාව, ඕස්ට්‍රේලියාව, ඉන්දුනීසියාව, ඉතාලිය, නයිජීරියාව, ස්විට්සර්ලන්තය, ඇමරිකාව) කෙලින්ම ඡන්ද විමසීම් මගින් තෝරා ගැනීම් ආකාර දෙකකින් සිදු වේ. නයිජීරියාවේ ව්‍යවස්ථාව මගින්ම එක් එක් පළාත් ආණ්ඩු ද්විතීය මණ්ඩල මැතිවරණ කොට්ඨාස තුනක් වශයෙන් වෙන් කරනු ඇත. එම මැතිවරණයෙන් ජය ගන්නා අපේක්ෂකයා ද්විතීය මණ්ඩල සාමාජිකත්වය ලබයි. ඕස්ට්‍රේලියාවේ තෝරා ගැනීම් ඊට වෙනස් ය. සෑම පළාත් ආණ්ඩුවකම තැබෙන මැතිවරණයකින් සමානුපාතික ක්‍රමය අනුව වැඩිම ඡන්ද ලබන අපේක්ෂකයන් හය දෙනකු බැගින් ද්විතීය මණ්ඩලයට තෝරා ගනු ලැබේ.
2. රටවල් ගණනාවකම, පළාත් ආණ්ඩු ව්‍යවස්ථාදායකයන් විසින් ද්විතීය මණ්ඩල නියෝජනයන් තෝරාගනු ලැබේ. (ඕස්ට්‍රියාව, එකියෝපියාව, ඉන්දියාව) යළිත් වෙනස් ක්‍රම දෙකක් පවතී. සමහර රටවල පළාත් ආණ්ඩු ව්‍යවස්ථාදායකයේ වැඩි ඡන්දයෙන් ද්විතීය මණ්ඩල සාමාජිකයන් තීරණය කරනු ඇත. ඒ හේතුවෙන්, පළාත් ආණ්ඩු ව්‍යවස්ථාදායකයේ වැඩි බලය ඇති පක්ෂ විසින්

(තනි තනිව හෝ සන්ධානගතව) තමන්ගේම වූ නියෝජනයන් තෝරා ගත හැකි ය. තවත් සමහර රටවල ඒ වෙනුවට අනුපාතික ක්‍රමය යොදා ගැනේ. පළාත් ව්‍යවස්ථාදායකයේ නියෝජනය වන දේශපාලන පක්ෂ විසින් වෙන වෙනම ද්විතීය මණ්ඩල සාමාජිකයෝ තෝරා ගැනෙති. (උදා: එක් එක් පළාත් ආන්ඩුවට ද්විතීය මන්ඩලයේ ආසන තුනක් ඇත්නම්, වැඩි බලය ඇති පක්ෂ තුනකට තමන්ගේ නියෝජනයන් තිදෙනා තෝරාගත හැකි ය. ප්‍රංශයේ මීට වෙනස් ක්‍රමයක් යෙදේ. ආණ්ඩුවේ විවිධ මට්ටම්වල අර්ධ ව්‍යවස්ථා සභාවල නියෝජනයන්ගෙන් සැදුණ මැතිවරණ සාමූහිකයන් මගින් සෙනෙට් මන්ත්‍රීවරු තෝරා ගනු ලබති. (විවිධ මට්ටම් යනු : දෙපාර්තමේන්තු පළාත් සහ නගර සභා) සැබැවින්ම, එම මැතිවරණ සාමූහිකයේ සාමාජිකයන්ගෙන් 95%ක් ම එන්නේ මහ නගර සභා මට්ටමිනි.

3. තවත් රටවල ආණ්ඩුව විසින්ම ද්විතීය මන්ඩලයේ සාමාජිකයන් පත් කරනු ඇත. (උදා: ජර්මනිය)
4. පළාත් ආන්ඩුවල නාම යෝජනා පදනම් කොට ෆෙඩරල් ආණ්ඩුව විසින් ද්විතීය මණ්ඩලය පත් කරනු ඇත. (උදා: කැනඩාව)

ද්විතීය මණ්ඩලයට සාමාජිකයන් තෝරා ගැනීමේ විවිධ ක්‍රම යළිත් ඔවුන්ගේ පක්ෂපාතිත්වය අනුව බෙදිය හැකි ය. ඔවුන්ගේ අවශ්‍යතා නියෝජනය කරත්ද යනු සහ ඔවුන් කාගේ අවශ්‍යතා නියෝජනය කරත්ද යි මහජනයා සිතත් ද යනුවෙනි.

1. ද්විතීය මණ්ඩලයට කෙලින්ම තෝරා ගැනුණු සාමාජිකයන් පළාත් ආණ්ඩුවකට වඩා මහජනයාගේ නියෝජනයන් ලෙස සේවය කරනු ඇත; එහෙයින් සාමූහික ප්‍රාදේශීය අදහස්වලට වඩා තම දේශපාලන පක්ෂවල වුවමනාකම් ඉටු කරනු ඇත.
2. ඊට වෙනස්ව, පළාත් ආණ්ඩු ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් තෝරා ගැනුණු සාමාජිකයන් ආයතනික වශයෙන් ම පළාත් ආණ්ඩුවල සම්බන්ධය රැක ගනු ඇත. එම සම්බන්ධය නිසා ප්‍රාදේශීය මෙන්ම ජාතික වුවමනාකම් කෙරෙහි සහයෝගය දෙනු ඇත. එහෙත් එම ද්විත්ව වරම නිසා ද්විත්ව වගකීමක් පැවරෙනු ඇත. එසේ වීම නිසා එකක් වත් හරියට ඉටු නොවීමෙන් සාර්ථකභාවය අඩුවනු ඇත. ද්විතීය මණ්ඩලයේ සංයුතිය මගින් පළාත් ආණ්ඩුව කෙරෙහි දැඩි

සම්බන්ධයක් නිර්මාණය කිරීමෙන්, පළාත් දේශපාලනය ජාතික මට්ටමේ දේශපාලනයට වැඩි ශක්තියක් ලබා දෙනු ඇත.

3. ද්විතීය මණ්ඩලයේ සාමාජිකයන් පළාත් ආණ්ඩු විසින් ම පත් කොට උපදෙස් ද ලබා දෙන්නේ නම්, ඔවුන් මූලිකවම දරන්නේ එම ආණ්ඩුවල ම අදහස ය. එවිට ඔවුන් මහජනයාගේ නියෝජිතයන් වශයෙන් නොව ආණ්ඩුවේ නිලධාරී තත්ත්වය වෙනුවෙන් නියෝජනය වනු ඇත.
4. ජාතික ආණ්ඩුව විසින් ද්විතීය මන්ඩලයට නියෝජනයන් පත් කරනු ලබන විට ඔවුන් පළාත් ආණ්ඩු කෙරෙහි නියෝජනය වෙතියි කියා දේශපාලන විශ්වසනීයත්වයක් ඇති නොවේ. මැතිවරණ කොට්ඨාස සහ පළාත් ආණ්ඩු විසින් ඔවුන් ආණ්ඩුවේ නියෝජිතයන් ලෙස දකිනු ඇත.

ඉහත ක්‍රමයන්ගේ ලාබ පිරිවැය සලකා බලා එම ක්‍රමවල මිශ්‍රණයන් විවිධ ප්‍රමාණවලින් සමහර රටවල යොදා ගැනේ.

ප්‍රථම මණ්ඩලය වෙනස් ආකාරයක නියෝජනයක් අපේක්ෂා කරන්නේ නම්, ඊට වෙනස්ව ප්‍රාදේශීය ආණ්ඩු විසින් කෙලින්ම ද්විතීය මණ්ඩලයට තෝරා ගන්නේ නම් එසේ ආසන වෙන් කරන ක්‍රමය ඉතා පැහැදිලි විය යුතු ය. සිය ප්‍රමාණය හෝ ජනගහනය නොතකා එක් එක් ප්‍රාදේශීය ආණ්ඩුව බොහෝ විට එකම නියෝජිත සංඛ්‍යාව පත් කරයි. බොහෝ විචාරකයන් දක්වන්නේ මේ විදියට ද්විතීය මණ්ඩලයට නියෝජිතයන් පත් කිරීම ජාතික මට්ටමේ ව්‍යවස්ථාදායක ක්‍රියාවලියට අවශ්‍ය ප්‍රජාතාන්ත්‍රික මූලධර්මවලට නොගැලපෙන බව ය. සෑම පුරවැසියකුට සමාන තත්වයෙන් නියෝජනය විය යුතු බව සාමාන්‍ය පිළිගැනීම ය. උදා: ස්විට්සර්ලන්තයේ, කුඩාම කැන්ටනය නියෝජනය කරන සේනේට් මන්ත්‍රීන් 23 කට (ජනගහනයෙන් සියයට 20ක් නියෝජනය කරන) ව්‍යවස්ථාදායකයේ ඕනෑම තීන්දුවකට එරෙහිව කල්පිත වශයෙන් නිෂේධ බලය යෙදිය හැකි ය.

## ද්විතීය මණ්ඩලයට ව්‍යවස්ථාදායක හැකියාව පැවැරීම

### ව්‍යවස්ථාදායක ක්‍රියාවලියට සහභාගිවීම

ව්‍යවස්ථාදායකයේ නියෝජනයවීමේ ආකාරය වර්ධනය කිරීම ද්විතීය මණ්ඩලය පිහිටුවීමේ එක් හේතුවක් වන හෙයින් ප්‍රශ්නයක් පැන නගී. එනම්, ප්‍රථම මන්ඩලය සහ ද්විතීය මණ්ඩලය අතර පැවතිය හැකි විවිධ අදහස් හා වුවමනාකම් වලට ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාව ප්‍රතිචාර දක්වන්නේ කෙසේද? යනුයි. නීතියක් පනවන ඕනෑම අවස්ථාවක දී නිෂේධ බලය යෙදිය හැකි ආයතනයක් ලෙස ව්‍යවස්ථා වෙන් සැලසුම් කරනවාද, විශේෂ අවස්ථා වල දී පමණක් නිෂේධ බලය යෙදීමට ඉඩ දෙනවාද, එසේ නැත්නම්, තීරණවලට බාධා කළ නොහැකි වනසේ උපදේශන දීමේ තත්වයක් පමණක් දෙනවාද? බොහෝ රටවල නීති හැදීමේ ක්‍රියාවලියට ද්විතීය මණ්ඩලය ද ඇතුළත් වේ. එය උපදේශක මට්ටමින් නීති පැනවීම ප්‍රමාද කිරීමට හෝ නිෂේධ බලයක් භාවිත කිරීමටය. සමහර ආණ්ඩු ක්‍රම මගින් නීතියක් ආරම්භ කිරීමේ බලය පැවරේ. බොහෝ විට පළාත් ආණ්ඩු කෙරෙහි බලපාන නීති ගැන ය. (දකුණු අප්‍රිකාව) එහෙත් මුදල් පනත නොවේ.

ද්විතීය මණ්ඩලයකට පරම නිෂේධ බලයක් දීමට හෝ නීති ප්‍රමාද කිරීමේ බලයක් දෙනු ඇත. එම බලතලවලින් විවිධාකාර ප්‍රතිඵල ලැබී ඇත.

1. ද්විතීය මණ්ඩලය විසින් යම් නීති කෙටුම්පතක් ප්‍රතික්ෂේප කළ විට ප්‍රථම මණ්ඩලය විසින් ඒ ගැන නැවතත් ඡන්ද විමසීමක් කළ යුතු ය. (ඔස්ට්‍රියාව සහ දකුණු අප්‍රිකාව පළාත් ආණ්ඩු වලට බල නොපාන නීති ගැන පමණි.)
2. වෙනත් ව්‍යවස්ථාවන්හි ද දෙවැනි වරටත් ඡන්ද විමසීමක් අවශ්‍ය බව සඳහන් වේ. එහෙත් යම් කාලයක් ඉකුත් වූ පසු ය. (එක් වසරකි) මෙහි අදහස වන්නේ මහජන අදහස් වෙත යොමු කිරීම සහ අලුත් පැති මතු කිරීම ය. මේ ක්‍රමයෙන් ක්‍රියාවලිය ප්‍රමාද වෙනවා පමණි. එය ඉක්මවිය නොහැකි බාධකයක් නොවේ.
3. ජනමත විචාරණ වලින් ද එවැනි ගැටලු විසඳාගෙන තිබේ. අයර්ලන්තයේ දී ද්විතීය මණ්ඩලයෙන් කෙටුම්පතක් පරාජය කළහොත් එය ප්‍රථම මන්ඩලයේ තුනෙන් එකක ඡන්දයකින් ජනමත

විවාරණයකට යොමු කළ හැකි ය. එය ජාතික වැදගත්කමක් ඇති ගැටලුවක් නම් මහජනයා විසින් එය නීතියක් බවට පත් කරනු ඇත.

4. හතරවැනි මාදිලිය වන්නේ ද්විතීය මණ්ඩලය විසින් ප්‍රතික්ෂේප කරන කෙටුම් පතක් ප්‍රථම මණ්ඩලය විසින් තුනෙන් දෙකක වැඩි ඡන්දයෙන් සම්මත කළ හැකි ය. (රුසියාව) ද්විතීය මණ්ඩලයේ දී කෙටුම්පත ප්‍රතික්ෂේප කළ ඡන්ද ප්‍රමාණයට සමාන ගණනකින් ප්‍රථම මණ්ඩලයෙන් සම්මත කළොත් කෙටුම්පත නීතියක් වෙයි. (ජර්මනිය, ප්‍රාන්ත සභාවලට බල නොපාන නීති)
5. අවසන් ක්‍රමය මෙසේ ය. ද්විතීය මණ්ඩලය විසින් ප්‍රතික්ෂේප කළ කෙටුම් පතක් ගැන යළිත් මණ්ඩල දෙකම එක් වී සාකච්ඡා කරනු ඇත. එහිදී ද්විතීය මණ්ඩලයට දේශපාලන අනුග්‍රහයක් දැක්වීමට ඉඩ සලසනු ඇත. (ඉන්දියාව සහ නයිජීරියාව - මුදල් පනත් ගැන පමණි.)

ද්විතීය මණ්ඩලයට පරම නිෂේධ බලයක් ඇති විට එය යෙදීමෙන් ඇතිවන බාධක ජය ගැනීමට වෙනස් උපක්‍රම තුනක් යෙදේ.

- පරම නිෂේධ බලය යෙදීමෙන් පසු එය සමථ කමිටුවකට යොමු කිරීම.

පනත් කෙටුම් පතක් ද්විතීය මණ්ඩලයෙන් ප්‍රතික්ෂේප වූ විට මණ්ඩල දෙකෙන් ම සමාන සාමාජික සංඛ්‍යාව බැගින් වූ කමිටුවක් මගින් මණ්ඩල දෙකේම සම්මත කළ හැකි කෙටුම්පතකට එකඟතාව ලබා ගැනීමට උත්සාහ ගැනේ. වාර ගණනාවක සාකච්ඡාවලින් හෝ නියමිත කාලයක් තුළ දී එම එකඟතාවට පැමිණිය නොහැකි වුවහොත් පනත අහෝසි වේ. (ජර්මනිය, දකුණු අප්‍රිකාව, ස්විට්සර්ලන්තය)

- පරම නිෂේධ බලය යෙදීමෙන් පසු එය එහා මෙහා යැවෙන ක්‍රමය.

එම කෙටුම්පත ඒ ආකාරයෙන්ම සම්මත වනතුරු මණ්ඩල දෙකට මාරුවෙන් මාරුවට යොමු කිරීම. සම්මත නොවුවහොත් කෙටුම්පත් පනත අහෝසිවේ. (කැනඩාව, ඉතාලිය, නයිජීරියාව, ඇමරිකාව)

- නිෂේධ බලයෙන් පසු මණ්ඩල දෙකම විසුරුවා හැරීම

අන්තර් මණ්ඩලීය ප්‍රතිවිරෝධතාවෙන් බරපතල ප්‍රතිඵල ඇතිවිය හැකි ය. (ඕස්ට්‍රේලියාව) ද්විතීය මණ්ඩලය දෙවරක් නිෂේධ බලය යෙදුවොත් මණ්ඩල දෙකම විසුරුවා හැර නව මැතිවරණ පැවැත්වෙනු ඇත.

ව්‍යවස්ථා සංශෝධනයේ දී ද්විතීය මණ්ඩලයේ සහභාගිත්වය

ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාව සංශෝධනය කිරීමේ දී ද්විතීය මණ්ඩලය නිශේධ බලය යොදමින් අධි බලයක් භාවිත කරයි. එය සාමාන්‍ය නීතියක් සම්මතයේ දීට වැඩි බලයකි. සමහර ව්‍යවස්ථා මගින් ද්විතීය මණ්ඩලයේ අනුමතිය අනිවාර්ය කර ඇත්තේ එම පනත පළාත් ආණ්ඩු කෙරෙහි බලපාන විට ය. (ඕස්ට්‍රේලියාව, දකුණු අප්‍රිකාව) ව්‍යවස්ථා මගින් වෙනත් අවශ්‍යතා ද සම්බන්ධ කළ හැකි ය. උදා: මණ්ඩල දෙකේම අනුමැතිය (5.3 බලන්න)

### 5.1.6 ආණ්ඩුවේ විවිධ මට්ටම්වල ව්‍යවස්ථාදායකයෝ

විවිධ නියෝජනයන් සඳහා ජාතික මට්ටමින් ද්විතීය මණ්ඩලයක් හැදීම පමණක් නොව, ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන් විසින් ආණ්ඩුවේ විවිධ මට්ටමේ ව්‍යවස්ථාදායකයන් හැදීම ද කරනු ඇත. නොයෙක් ජාතීන් ආගමිකයන් සිටින සමාජයක සුළුතරයන්ට කලාපීය මට්ටමින් ව්‍යවස්ථාදායකයක් මගින් නියෝජනයවීමට ඉඩකඩ සැලසෙනු ඇත. එයින් යම් වාරිතූ හෝ විශේෂ වුවමනාකම් නීතිරීති පැනවීමට ඉඩ සැලසේ.

#### 1. බලතල පැවරීමේ ප්‍රමාණය

පළාත් ආණ්ඩුවලට බලතල පැවරීමේ ප්‍රමාණය රඳා පවතින්නේ එම රටේ ජාතික විවිධත්වය අනුව ය. භූගෝලීය, ඓතිහාසික, ආගමික, ආර්ථික සහ ජනගහන නිර්ණායකයන් ව්‍යවස්ථාදායක බලය බෙදා හදා ගැනීමට මූලික වී ඇත. අන්තර්ජාතික සබඳතා, ජාතික ආරක්ෂාව, මුදල් විෂය සහ පුරවැසිභාවය සුපුරුදු ලෙස ජාතික මට්ටමේම පවතී. එහෙත් ප්‍රතිපත්තිමය කාරණා ගැන බලය බෙදීම, අවස්ථානුකූල කරුණු අනුව සිදු වේ. යම් අයිතිවාසිකම් කෙරෙහි සිදුවන හානි අනුව ද එසේ ක්‍රියාත්මක වේ.

## 2. ව්‍යවස්ථාදායක බලතල පැවරීමේ වෙනස්කම්

ව්‍යවස්ථාවකින් ව්‍යවස්ථාදායක බලය ජාතික හෝ පළාත් මට්ටම්වලින් පවරා දිය හැකි ය. එවැනි පැවරීම්වලට අභියෝග දෙකක් මුණ ගැසේ. පළමුවැන්න, කොන් කරනු ලැබීම නිසා ඇති වූ ප්‍රචණ්ඩ ගැටුමකින් පසුව යම් පළාත් වලට බලය පැවරීම ගැන විරුද්ධ කන්ඩායම් විශේෂිත බලතල කවර මට්ටමකට වත් දීම ගැන අභියෝග කළ හැකි ය. දෙවැන්න, සුවිශේෂ බලතල පැවරීම ගැන ඇති අභියෝගය වඩා ප්‍රායෝගික ය: එම සුවිශේෂ බලතල ගැන අවධාරණයෙන්, බොහෝ කරුණු සම්බන්ධයෙන් සහ අධිකරණ කරුණු කෙරෙහි එහි බලපෑම අමතක විය හැකි ය. බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන්හි මේ සම්බන්ධයෙන් නම්‍යශීලී වීම සඳහා එබඳු විෂයයන් ජාතික හා පළාත්වලට සමගාමීව පවරා දෙනු ලැබේ.

සමගාමී බලතල වුවද වෙනස් ආකාරවලින් ක්‍රියාත්මක විය හැකි ය. ජාතික හා කලාපීය ලෙස තීරස් ආකාර සමගාමී බලතල ක්‍රියාත්මක වීමේදී කවර නීතියක් කුමක් අභිබවා ක්‍රියාත්මකවේද යන ප්‍රශ්නය පැන නගී. සාමාන්‍යයෙන් ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාව පිළිගන්නේ ජාතික මට්ටමේ නීතියයි. කලාපීය විවේචකයන් තර්ක කරන්නේ සමගාමී බලතල ඇති හැම විටකම ජාතික නීතිය ආධිපත්‍යය දරන අතර කලාපීය නීතිය යටපත් කරන බව ය. එහෙත් එම ජාතික ප්‍රමුඛතාවට යම් කොන්දේසි පැනවිය හැකි ය. උදා: ජර්මානු ව්‍යවස්ථාවෙන් 'අවශ්‍ය' සහ 'ජාතික යහපත උදෙසා' පමණක් යනුවෙන් එම බලය සීමා කර ඇත.

අනෙක් ව්‍යවස්ථාවන්හි වෙනස් තත්වයන් දක්වා ඇත. කැනඩා ව්‍යවස්ථාවේ ජාතික නීතියේ අධි විශිෂ්ටත්වය ගැන දක්වා ඇත්තේ එකම ව්‍යතිරේකයක් පමණි. එනම් ජාතික හා පළාත් නීතියක් අතර ගැටුමක් ඇති වුවහොත් - වයස්ගතයන්ගේ විශ්‍රාම වැටුප් ගැන - පළාත් නීතිය බලපාන්නේ ය. තවත් ප්‍රවේශයක් ඇත. එනම්, යම් නීතියක් කෙටුම්පත් කිරීම ජාතික මන්ඩලයට පවරා, ඉන් පසු ඊට විස්තර එකතු කිරීමට පළාත් ආන්ඩුවලට පැවරීම ය. තවත් සමහර ව්‍යවස්ථා මගින් ඒ කාර්යය ජාතික හා පළාත් ආයතන දෙකටම එකවිට පැවරේ. එහිදී ජාතික හා පළාත් නීති අතර ගැටුමක් ඇතිවුවහොත් එය විශේෂ විනිසුරන් විසින් සිද්ධියෙන් සිද්ධියට විභාග කරනු ඇත. (සුඩානය)

සමගාමී බලතල පැවරීම නිසා යම් ගැටුමක් ඇතිවීමේ දී දිය හැකි විසඳුම් ගැන දකුණු අප්‍රිකා ව්‍යවස්ථාවෙන් බුද්ධිමත් ලෙස ප්‍රතිපාදන යොදා ඇත.



## ව්‍යවස්ථාදායක පරිච්ඡේදය

දකුණු අප්‍රිකා ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාවේ 146 වැනි ව්‍යවස්ථාව ජාතික හා පළාත් නීති අතර ගැටුම් අවස්ථා.

1. මෙම කාටස අදාළවන්නේ ජාතික හා පළාත් නීති සම්බන්ධ 4 වැනි උපලේඛනයේ සඳහන් සමගාමී බලතල ක්‍රියාත්මක කිරීම සම්බන්ධයෙනි.
2. සමස්තයක් වශයෙන් රටේ ක්‍රියාත්මක වන්නේ ජාතික නීතියයි. පහත සඳහන් අවස්ථාවන්හිදී පළාත් නීති අභිබවා ජාතික නීතිය ක්‍රියාත්මක වේ.
  - (අ) එක් එක් පළාත් වෙත වෙනම පනවා ඇති නීතියකින් සාර්ථක ලෙස පාලනය කළ නොහැකි අවස්ථාවන්හිදී ඒ සම්බන්ධයෙන් ජාතික නීතිය බලපානු ඇත.
  - (ආ) යම් කරුණක් සම්බන්ධයෙන් ජාතික නීතියකින් සාර්ථක ලෙස මැදිහත් වන්නේ පොදුවේ රටට ම ඒකීය තත්ත්වයක් ඇති කිරීමට ය. එම පොදු ඒකීය භාවය ඇති කරන්නේ පහත සඳහන් පරිදි ය.
    - (i) සාරධර්ම සහ ජාතික ප්‍රමිතිය;
    - (ii) සැලසුම් සකස් කිරීම;
    - (iii) ජාතික ප්‍රතිපත්ති
  - (ඇ) පහත සඳහන් කරුණුවලට ජාතික නීතිය අවශ්‍ය වේ.
    - (i) ජාතික ආරක්ෂාව පවත්වා ගැනීම;
    - (ii) ආර්ථික ඒකාබද්ධතාව පවත්වා ගැනීම;
    - (iii) භාණ්ඩ, සේවා, ප්‍රාග්ධනය සහ ශ්‍රමය යන තත්ත්වයන්ගේ සංවලතාව අනුව පොදු වෙළඳ පොළ ආරක්ෂා කිරීම.
    - (iv) පළාත් සීමාවන් ඉක්මවා ආර්ථික ක්‍රියාකාරකම් වර්ධනය කිරීම.
    - (v) රජයේ සේවාවන් කෙරෙහි සමාන අවස්ථා සහ සමාන ප්‍රවේශය වැඩි දියුණු කිරීම.

(vi) පරිසරය ආරක්ෂා කිරීම.

3. යම් පළාත් නීතියක් මගින් අයුක්ති සහගත ක්‍රියාවක් වැළැක්වීම සඳහා ජාතික නීතිය බල පවත්වන්නේ ය.  
(අ) සමස්ත රටේ හෝ යම් පළාතක ආර්ථික, සෞඛ්‍ය හෝ ආරක්ෂාව සම්බන්ධයෙන් අගතිගාමී වන විට හෝ;  
(ආ) එය ජාතික ආර්ථික ප්‍රතිපත්තියට බාධාවක් වන විට ජාතික නීතිය බලපවත්වන්නේ ය.
4. ඉහත (2) (C) උප වගන්තියේ සඳහන් ආරවුලක් ඇති වූ කල්හි ජාතික නීතිය අවශ්‍ය ද යන ප්‍රශ්නය අධිකරණයට යොමු කරනු ඇත. පළාත් ජාතික සභාවෙන් එය පිළිගැනුණද ප්‍රතිකිෂේප වුණා ද යන කරුණ කෙරෙහි විශේෂ අවධානයකින් ප්‍රශ්නය විසඳිය යුතු ය.
5. උප වගන්ති (3) හෝ (3) අදාළ නොවන කල්හි පළාත් නීතිය බලපැවැත් වේ.
6. පාර්ලිමේන්තු පනතක් අනුව හදන නීතියක් හෝ පළාත් නීතියක් බලපැවැත්වීමට වලංගු වන්නේ එය පළාත් ජාතික සභාවෙන් අනුමත කර තිබුණොත් පමණි.
7. පළාත් ජාතික සභාවට යොමු කරනු ලැබූ නීතියක් එහි මුල් සභාවාරයේ සිට දින 30ක් ඇතුළත සම්මත කරනු නොලැබුවහොත් එය ඉබේම නීතියක් වන්නේ ය.
8. පළාත් ජාතික සභාව, ඊට යොමු කරනු ලැබූ නීතියකට (උප වගන්ති 6 පරිදි) එකඟ නැත්නම්, දින 30ක් ඇතුළත ඊට හේතු දක්වමින් ආපසු එම ආයතනයට ම යොමු කළ යුතු ය.

3. බලය බෙදා දෙනු ලැබූ ව්‍යවස්ථාදායක අධිකාරීන්ගේ නෛතික ස්ව-පාලනය

ව්‍යවස්ථාදායක බලය තීරස් ලෙස බෙදීමේ තුන්වැනි නිර්ණායකය වන්නේ, එසේ වෙන් වූ බලය ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාවෙන් ආරක්ෂා කරන ප්‍රමාණයයි. සමහර රටවල ජාතික ව්‍යවස්ථාදායකයෙන්ම පළාත් ආණ්ඩුවට බලය පවරා දී ඇති අතර නියමිත ඡන්ද සංඛ්‍යාවකින් ඒක පාක්ෂිකව එම බලය ආපසු ගත හැකි ය. එසේ කිරීමේ දී දේශපාලන ප්‍රතිවිරෝධතා ඇතිවිය හැකි වුවද නෛතික බාධාවක් නැත. එහෙත්

දේශපාලනිකව එය ව්‍යවස්ථා සංශෝධනයකට යා හැකි කරුණකි. සැබෑ භෞතික ආරක්ෂාවක් නම් එය පළාත් කැමැත්ත ඇතිව සකස් විය යුතු ය.

සමහර ව්‍යවස්ථාවන්හි, පළාත් ආන්ඩුවට දුන් බලය නෛතිකව ද ආරක්ෂා කරන නමුත් යම් විශේෂ අවස්ථාවන්හි දී පළාත් ආණ්ඩු බලය යටපත් කළ හැකි ය. දකුණු අප්‍රිකාවේ ජාතික ඒකාබද්ධතාවට හානි සිදුවන පළාත් නීතියක් එසේ යටපත් කළ හැකි ය.

## 5.2 ව්‍යවස්ථාදායක අධීක්ෂණය

ව්‍යවස්ථාදායක බලයේ තවත් උපායක් වන්නේ, ආණ්ඩුවේ විවිධ අංශයන්, විශේෂයෙන් විධායකය, අධීක්ෂණය කළ හැකි බලය යෙදීම ය. විධායකයට එරෙහි විශ්වාසහිත යෝජනාවක් එල්ල කිරීම වැනි දේශපාලන ක්‍රියාවකට අමතරව යම් නෛතික පාලන උපක්‍රම ද පැවතිය හැකි ය. සමහර විට ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාවෙන් ම ව්‍යවස්ථාදායකයට නෛතික පරීක්ෂණ ආරම්භ කිරීමේ බලය පවරා තිබිය හැකි ය. එය අදාළ නිලධාරීන්ට එරෙහි දෝෂාභියෝගයක් දක්වා යා හැකි ය. හේතු විමසීම සහ පරීක්ෂණ පැවැත්වීමට අමතරව ව්‍යවස්ථාදායක අධීක්ෂණය දිනපතා ව්‍යවස්ථාදායක ක්‍රියා පටිපාටිය හා සම්බන්ධ වේ.

### 5.2.1 දෝෂාභියෝග යෝජනා

ආණ්ඩුවේ ප්‍රධානියා වාරණය කිරීමට ව්‍යවස්ථාදායකයට ඇති බලය දේශපාලන පසුබිමෙන් ගොඩ නැගෙන්නේ විවිධ බලවේගයන් අවශ්‍ය දිසාවට යොමු කිරීමේ සැලසුම් මගිනි. සමහර ව්‍යවස්ථා මගින් අගමැති කෙරෙහි ව්‍යවස්ථාදායකයේ විශ්වාසය ඉවත් කරගත නොහැකිවන පරිදි වළක්වා ඇත. රුසියාවේ ජනාධිපතිට ව්‍යවස්ථාදායකයේ ඡන්දයෙන් සම්මත කළ දෙයක් ප්‍රතික්ෂේප කළ හැකි ය. එහෙත් තුන් මසකට පසු ව්‍යවස්ථාදායකයට දෝෂාභියෝගයක් ඉදිරිපත් කළ හැකි ය. වෙනත් විකල්ප ද පවතී. එනම්, නිශ්චිත කාලසීමාවක් නොවූණු පසු අගමැති ඉවත් කළ හැකි ය. එසේ නැත්නම් ව්‍යවස්ථාදායකයට ඇමති මණ්ඩලයෙන් වාරණයකට සීමිත ගණනක් බැගින් ඉවත් කළ හැකි ය. වෙනත් ව්‍යවස්ථා ඊටත් එහා පියවරක් ගනී. එනම්, බහුතරය එසේ අගමැතිවරයකු ඉවත් කරන්නේ නම් වඩා ප්‍රායෝගික විය යුතු ය. ඒ සමග ම නව අගමැතිවරයකු යෝජනා කළ යුතු ය. (ජර්මනිය, හංගේරියාව, ලිසෝතෝ, පෝලන්තය, ස්පාඥ්ඤය) ඒ නිසා විශ්වාස

භංග යෝජනාවක් ඉදිරිපත් වූ පමණින් ඇමති මණ්ඩලය ඉල්ලා අස්වීම හෝ අලුත් මැතිවරණයකට යාම හෝ සිදුවිය යුතු නැත. ඒ වෙනුවට අගමැතිට සුළුතරයක නායකයා වශයෙන් තවදුරටත් ධුරයේ සිටිය හැකි ය. ඒ විපක්ෂයට ඊළඟ අගමැතිවරයා ගැන එකඟතාවකට පැමිණිය නොහැකි නම් ය. ද්විත්ව විධායක ක්‍රමයක් ඇති රටක නම්, (පෝලන්තය) ඉහත කියැවුණු විදියේ ප්‍රායෝගික විශ්වාස භංග යෝජනාවක් ඇතිවීමේ ප්‍රතිඵල දෙකක් ඇත. ජනාධිපතිට නව අගමැතිවරයකු පත් කිරීමේ මාර්ගයක් පැදෙනු ඇත. එසේම අනික් අතට විශ්වාස භංග යෝජනාවට පසු නව ආණ්ඩුවක් ඇතිවීමේ හැකියාව නිසා ජනාධිපති කොන්වීමේ ඉඩකඩ ද පවතී.

### 5.2.2 දෝෂාභියෝගය

විධායක අංශය මෙල්ල කිරීමේ තවත් මාර්ගයකි. විශ්වාසභංග යෝජනාව දේශපාලනික මෙල්ල කිරීමකි. දෝෂාභියෝගය, විධායක ප්‍රධානියාගේ අවභාවිතය අනුව ඔහු හෝ ඇය ඉවත් කිරීමට යෙදෙන නෛතික මෙවලමකි. ජනාධිපති ක්‍රමයන්හිදී රාජ්‍ය නායකයා ඉවත් කිරීමේ දේශපාලන ක්‍රියාමාර්ගය වූ විශ්වාස භංග යෝජනාව ආයතනික වැඩ පිළිවෙළක් නොවේ. එහෙත් දෝෂාභියෝගය නිශ්චිත සම්බන්ධයක් දක්වයි. ඒ ගැන කරුණු දෙකක් අදාළ වේ. එනම් (අ) දෝෂාභියෝග ක්‍රියාමාර්ගයකට හේතුවන නියමිත වැරදි මොනවාද? (ආ) එම ක්‍රියාමාර්ගයට සම්බන්ධ අනෙකුත් ආණ්ඩුවේ ආයතන මොනවාද? යනුයි. සමහර ව්‍යවස්ථාවන්, රාජ ද්‍රෝහිවීම වැනි බරපතල වරදකට පමණක් දෝෂාභියෝගය සීමා කොට ඇත. වෙනත් ව්‍යවස්ථාවන් හි ඊට වඩා පුළුල් අවස්ථා දෝෂාභියෝග වැරදි වශයෙන් සඳහන් වේ. එනම්, ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාව හෝ වෙනත් ඕනෑම නීතියක් උල්ලංඝනය කිරීම ය. (හංගේරියාව) ඒ අතරින් ටැන්සානියාව සිටින්නේ අන්තවාදී ස්ථානයක ය. ජනාධිපතිගේ හැසිරීම එම ධුරයට අපහාසයක් වන්නේ නම් දෝෂාභියෝගයක් ගෙන ආ හැකි ය. එබඳු පුළුල් හා අවිනිශ්චිත හේතු දේශපාලන වෙවලම් ලෙස භාවිත කළ හැකි ය. විශේෂයෙන් එය ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් තීන්දු කරන විට ය. (මෝල්දෝවා) කෙසේ වෙතත් එය අවසානයේදී තීන්දු වන්නේ අධිකරණයෙනි.

### 5.2.3 විමර්ශනය

බොහෝ ව්‍යවස්ථාවලින් විධායකය ප්‍රශ්න කරනු ලැබීමට, ප්‍රතිපත්ති ප්‍රකාශයකට බලකරනු ලැබීමට අවස්ථාව සැලසේ. සමහර ප්‍රශ්න වලට පිළිතුරු දීමේ කාල සීමාවද දැක්වේ. (ඇල්බේනියාව) විධායකය ගැන ස්වාධීන විමර්ශන පැවැත්වීමට ව්‍යවස්ථා ගණනාවකින් ම ඉඩ සැලසී ඇත. සමහර රටවල ව්‍යවස්ථා දායකයේ සාමාජිකයන් (10-30 දක්වා) ඉල්ලා සිටියොත් අදාළ කාරණය පරීක්ෂණ කමිටුවකට යොමු කළ යුතු ය. ඒ අනුව සුළුතර පක්ෂයකට වුවද එවැනි පරීක්ෂණයකට යොමුවිය හැකි ය. මෙවැනි ක්‍රමයක් හැමදාම 'තමන්ගේ' ආණ්ඩුව දිගට පවත්වා ගැනීමට ක්‍රියා කරන ව්‍යවස්ථාදායකයන් පාලනයට යොදාගත හැකි ය. මීට වඩා ලිහිල් ක්‍රම ද ව්‍යවස්ථාවලින් සලසා ඇත. පැමිණිල්ලක් ලැබුණු විට එය ඔම්බුඩ්ස්මන් කොමිසමට යොමු කිරීමෙන් පරීක්ෂණයක් පැවැත්වීම ය. (පැපුවා නිව්ගිනියාව)

### 5.3 ව්‍යවස්ථාදායක බලය පාලනය කිරීම.

ව්‍යවස්ථාදායකය විසුරුවා හැරීමේ බලය, විධායක අංශ වෙත පැවැරී ඇතිවිට;

- එසේම විධායක අංශයට සාමාජිකයන් පත් කිරීමේ බලය ඇතිවිට;
- ව්‍යවස්ථාදායකයේ මුදල් වෙන් කිරීම්. විධායකය අනුමත කළ යුතු නම්;
- නඩු පවරනු ලැබීමෙන් ව්‍යවස්ථාදායකයේ සාමාජිකයන්ට මුක්තිය ලැබෙන්නේ කොතෙක් දුරට ද යන කරුණු මත ව්‍යවස්ථාදායකය,

### 5.3.1 ව්‍යවස්ථාදායකය විසුරුවා හැරීම.

ව්‍යවස්ථාදායකය විසුරුවා හැරීමට සුදුසු අවස්ථා නිශ්චිත ලෙස අර්ථ කථනය කිරීම මගින් ව්‍යවස්ථා ගොඩනගන්නන්ට විධායකයෙන් එය ආරක්ෂා කරමින් විසුරුවා හැරීම මෙල්ල කිරීමේ උපක්‍රමයක් ලෙස භාවිත කළ හැකි ය.

### 5.3.2 ව්‍යවස්ථාදායකයට බැහැරින් පත් කිරීම

කිසියම් ව්‍යවස්ථාවකින්, ඡන්ද දායකයන්ට නොදෙන ඉඩක් විධායකයට දෙමින් ව්‍යවස්ථාදායකයට බැහැරින් සාමාජිකයන්

පත් කිරීමට සලසන්නේ නම් එය ව්‍යවස්ථාදායකයේ ස්වාධීනත්වය පිරිහෙන්නකි. එවැනි විවිධ පත් කිරීම් ක්‍රම නොයෙක් රටවල පවතී. (බෙල්ජියම, ලිසෝතෝ, අයර්ලන්තය, මැලේසියාව, කැනඩාව, ඉතාලිය)

### 5.3.3 ව්‍යවස්ථාදායකයේ මුදල් පාලනය

ව්‍යවස්ථාදායක අධිකාරයේ ප්‍රධාන අංගයක් වන්නේ බදු පනවා එම මුදල් වියදම් කිරීම ය. එසේ ලැබෙන මුදල් වියදම් කිරීමට ඉල්ලා සිටීමේ දී විධායකයන් එය අනුමත කළ යුතු ය. (කැමරූන්, ලාඕස්, රුසියාව) එවිට ව්‍යවස්ථාදායකයේ කටයුතුවලට බලවත් ප්‍රයත්නයක් දැරිය යුතුවනු ඇත.

### 5.3.4 ව්‍යවස්ථාදායක මුක්තිය

ව්‍යවස්ථාදායක අධිකාරීත්වය ලබා ගැනීමට නම් එහි සාමාජිකයන් වෙත යම් මුක්තීන් ලබාදිය යුතු ය. නෛතික ක්‍රියාමාර්ග වල තර්ජනය නිසා, කථා කිරීමට, වාද කිරීමට, නිදහසේ ඡන්දය භාවිත කිරීමට බාධා විය හැකි ය. ඒ නිසා නීති පැනවීමේ කාර්යය දුර්වලතාවන්ගෙන් යුක්තවිය හැකි ය. බොහෝ රටවල ව්‍යවස්ථාදායක මුක්තීන් ඉවත් කළ හැක්කේ ව්‍යවස්ථාදායකයට ම පමණි. (එස්තෝනියාව) තවත් රටවල එය ඉවත් කිරීමේ බලය අධිකරණයට පවරා ඇත. (උදා: ගෝතමාලාව)

### 5.3.5 ඡන්ද දායකයන් විසින් ආපසු කැඳවීම

ඉහත සඳහන් වූ ආයතනික සංවරණයන්ට අමතරව සමහර ව්‍යවස්ථාවලින්, ව්‍යවස්ථාදායක සභාවේ සාමාජිකයන් තම නියෝජනයෙන් ආපසු කැඳවීමට ඡන්දදායකයන්ට බලය පැවරේ. සාමාන්‍යයෙන් ආපසු කැඳවීමේ ක්‍රම දෙකකි. පූර්ණ ආපසු කැඳවීම සහ මිශ්‍ර ආපසු කැඳවීම යනුවෙනි. මිශ්‍ර ආපසු කැඳවීමේ දී පුරවැසියන් සහභාගිවන්නේ එහි ආරම්භයට හෝ අවසන් තීරණාත්මක අවස්ථාවට ය. එය ජනමත විචාරණයකින් සිදුවේ. පූර්ණ ආපසු කැඳවීම යනු ඒ අවස්ථා දෙකම පුරවැසියන් විසින් ගැනීම ය. එය වඩා ප්‍රචලිත ක්‍රමය වේ. (එය උගන්වාදීමේ දෝෂාභියෝග ක්‍රියා මාර්ගයේ කොටසක් වශයෙන් පවතී.)

ආපසු කැඳවීමේ සංකල්පයේ පදනම වන්නේ, ව්‍යවස්ථාදායකයේ සාමාජිකයන් ඔවුන් තෝරා ගන්නා ඡන්දදායකයන්ට වගකීමට බැඳී සිටිය යුතු බව ය.

පූර්ණ ආපසු කැඳවීමේ අවශ්‍යතා සෑහෙන වෙනස්කම්වලින් යුක්ත ය. සමහර රටවල එය එම මැතිවරණ කොට්ඨාසයට පමණක් සීමාවේ. (බොලීවියාව, ඉක්වදෝරය, එතියෝපියාව, නයිජීරියාව, වෙනිසියුලාව) තවත් රටවල මුළු ව්‍යවස්ථාදායකයම ජනමත විචාරණයකට මුහුණ දිය යුතුය. (ලයිච්ස්ටෙන්ටයින්)

ආපසු කැඳවීමක් සකස් වීමේ අවස්ථා තුනකි.

- (අ) ඡන්ද දායක කොට්ඨාසයේ මහජන පෙත්සමකින් ආරම්භ විය යුතු ය.
- (ආ) ඡන්ද කොට්ඨාසයේ බහුතර ඡන්ද දායක සංඛ්‍යාවකගේ ඉල්ලීමක් විය යුතු ය.
- (ඇ) එසේ ආපසු කැඳවීමට නියමිත කාලසීමා දැක්වීමක් ඇත. ව්‍යවස්ථාදායකයේ දුර කාලයෙන් අඩක් නිමවිය යුතු අතර අවසාන වර්ෂයේ එවැනි ආපසු කැඳවීමක් කළ නොහැකි ය.

## 6. ව්‍යවස්ථාදායකයේ ස්වාධීන බලතල

මූලික වශයෙන් ව්‍යවස්ථාදායක බලතල දෙවර්ගයක් ඇත. නීතිහැඳීමේ බලතල සහ වෙනත් බලතල වශයෙනි. පළමුව නීති හැඳීම සම්බන්ධයෙන් ව්‍යවස්ථා ගොඩ නගන්නන් තීරණය කළ යුතු වන්නේ ආණ්ඩුවේ අනෙක් අංශවලට කොතරම් දුරට සාම්ප්‍රදායිකව ව්‍යවස්ථාදායකය සතු බලය කෙරෙහි මැදිහත්විය හැකිද යනුයි. දෙවනුව, ආණ්ඩුවේ වෙනත් අංශ විසින් ප්‍රතිපත්ති කාරණා ගැන සීමිත වශයෙන් භාවිත කළ බලය කෙරෙහි ව්‍යවස්ථාවෙන් යම් බලතල පැවරිය හැකි ය. එම අංශ නම්, හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කිරීම, යුද්ධය පවත්වාගෙන යාම. නිල සමාව දීම ආදිය වේ.

### 6.1 නීති හැඳීමේ බලතල

ව්‍යවස්ථාදායකයේ මූලික කාර්යය වන්නේ නීති හැඳීම ය. ආණ්ඩුවේ අන් කිසිම තනතුරු ධාරියකුගේ මැදිහත්වීමක් නැතිව, නීති හැඳීමේ පරම අධිකාරීත්වය, බ්‍රිතාන්‍ය පාර්ලිමේන්තුවේ ස්වෛරීභාවය පිළිබිඹු කරයි. මෙම නීති හැඳීමේ ඒකාධිකාරීත්වය තව දුරටත් නොපැවතීමට හේතු වී ඇත්තේ, බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන් මගින් එම බලය නොයෙක් ආකාරයට බෙදා දී ඇති නිසා ය.

නීති හැඳීමේ බලය කෙරෙහි පස් විදියක බාහිර මැදිහත්වීම් පවතී.

- (අ) නීති හැඳීමේ තනි බලය කෙරෙහි පළමු සීමාව වන්නේ, එම බලයේ යම් කොටස් විධායකය වෙත පැවැරීම ය.
- (ආ) නීති ආරම්භ කිරීමේ බලය ව්‍යවස්ථාවෙන් ම විධායකය වෙත පැවැරීම, බලපතල බලතල අභිමිච්ඡමකි.
- (ඇ) ජනාධිපති නිෂේධ බලයෙන් හෝ ජනමත විචාරණයක් සඳහා යොමු කිරීමෙන් නීති ආරම්භකත්වයට බාධා කිරීම.
- (ඈ) විධායකය ළඟට, ජනතාව විසින් නීති ආරම්භ කිරීමෙන්, එනම් ප්‍රතික්ෂේප කිරීමේ හෝ අවලංගු කිරීමේ ජනමත විචාරණයකට යොමු කිරීම.
- (ඉ) අධිකරණ විමර්ශනය - නීතිය පැනවීමට පෙර හෝ පසුව අධිකරණය විසින් ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය විමසීම.

### 6.1.1 නීති හැඳීමේ තනි බලය සීමා කිරීම

ව්‍යවස්ථාදායකය විසින්, නීතිය හැඳීමේ බලය නියෝජනය කෙරෙමින් විධායකය වෙත යාමට ආ.ක්‍ර. ව්‍යවස්ථාවලින් ඉඩ සැලසිය හැකි ය. එවැනි නියෝජනයක් ඕනෑම අවස්ථාවක ව්‍යවස්ථාදායකයට ආපසු කැඳවිය හැකි ය. නීති හැඳීමේ බලය බෙදා හැරීම පැහැදිලිවම දේශපාලන ක්‍රියාවකි. (ක්‍රොස්සියාව) සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් විධායකයට නැති හැඳීමේ බලය පැවරෙන්නේ සුවිශේෂ අවස්ථාවලදී පමණි. හදිසි අවස්ථාවකදී හෝ ව්‍යවස්ථාදායකය රැස් නොවන විට ය. එහෙත් එය නියමිත කාල සීමාවකදී ව්‍යවස්ථාදායකය විසින් අනුමත නොකරනු ලැබුවහොත් එම නීතිය අහෝසි වෙයි. (උදා. බ්‍රසීලය) අනික් අතට, විශේෂ ප්‍රතිපත්තිමය කරුණුවල දී නීතිමය බලය ඇති නියෝග නිකුත් කිරීමට විධායකයට ව්‍යවස්ථාවෙන් බලය පැවරිය හැකි ය. එය උපායශීලීව ව්‍යවස්ථාදායකය මග හැරීමකි. මෙම බලයෙන් විධායක, ව්‍යවස්ථාදායක ආයතන දෙකම බැඳේ. එය විධායකය විසින් අසාමාන්‍ය බලය කැටිකර ගැනීමකි. ජනමත විචාරණයකින් නීති පැනවීම, ව්‍යවස්ථාදායක බලය සීමාන්තික ලෙස බෙදා හැරීමක් නියෝජනය වේ. සමහර රටවල නීති පැනවීමක් ආරම්භ කිරීමට ව්‍යවස්ථාවෙන් ම පුරවැසියන්ට බලය පැවරේ. ඒ සඳහා විශේෂ කරුණක් සම්බන්ධයෙන් වූ පනත් කෙටුම්පතක් ඉදිරිපත් වන අතර එය ව්‍යවස්ථාදායකයෙන් ප්‍රතික්ෂේප කළ එකක්නම් ජනමත විචාරණයට යොමු වේ. (උදා. ලැට්වියාව)



### 6.1.2 නීති හඳුන්වාදීමේ බලය සීමා කිරීම

නීති හඳුන්වාදීමේ බලයට නීති අලුතෙන් හඳුන්වාදීමේ හැකියාවද ඇතුළත් වේ. බොහෝ ව්‍යවස්ථාවන්හි ඕනෑම විෂයයක් නීති හඳුන්වාදීමේ ක්‍රියාවලිය ආරම්භ කිරීමේ අසීමිත අධිකාරය ව්‍යවස්ථාදායකයට පවරා ඇත. සමහර විට තනි අධිකාරය පැවැරේ (උදා: ඇමරිකාව) තවත් බොහෝ රටවල නීති කෙටුම්පත් හඳුන්වාදීමේ බලය විධායකය හෝ පුරවැසියන් බෙදාගෙන ක්‍රියාත්මක කරනු ඇත. ව්‍යවස්ථාදායකයේ අයිතිවාසිකම, සාමාන්‍යයෙන් ව්‍යවස්ථාවකින් සීමා වන්නේ ප්‍රතිපත්ති කරුණු සම්බන්ධයෙනි. උදා. අයවැය නීති අන්තර්ජාතික ගිවිසුම් වෙළඳ හා තීරු බදු නීති හඳුන්වා දීමේ තනි බලය විධායකට ඇත. මෙය වෙනත් ප්‍රතිපත්ති කරුණු කෙරෙහි ද දීර්ඝ විය හැකි ය. (උදා: බ්‍රසීලය, විලි, කොලම්බියාව) එම විශේෂිත ක්ෂේත්‍ර කෙරෙහි විධායකයේ ආධිපත්‍යය පවත්වාගත හැකි ය.

### 6.1.3 ජනාධිපති නිෂේධ බලය

ව්‍යවස්ථාදායකය යම් නීති කෙටුම්පතක් සම්මත කළ පසු එයට බාධා කිරීමට, වැළැක්වීමට හැකිවන පරිදි ජනාධිපතිට බලයදීම සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් පනවා ඇත. එහි දී ජනාධිපති දේශපාලන හෝ තේනික බාධකයක් පනවනු යෙදේ. ඒ අනුව ජනාධිපති / පතිනිය (අ) දේශපාලන හේතුවෙන් කෙටුම්පත ප්‍රතික්ෂේප කිරීම හෝ (ආ) එහි ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය ගැන අධිකරණයේ ප්‍රශ්න කිරීම සිදුකරයි. ජනාධිපති / පතිනිය කෙලින්ම මහජන ඡන්දයෙන් තෝරාගනු ලබන රටවල දේශපාලන නිෂේධ බලය යෙදීම සාමාන්‍ය සිද්ධියකි. කෙටුම්පත සම්මත කිරීමේ දී යෙදුණු ප්‍රමාණයට වඩා බහුතර ඡන්දයකින් ව්‍යවස්ථාදායකයට එම නිෂේධ බලය පරාජය කළ හැකි වුවහොත් ජනාධිපති නිෂේධ බලයට ඇතිවන්නේ ප්‍රමාද කිරීමේ හැකියාවක් පමණි. (බොට්ස්වානා, ඉන්දියාව, තුර්කිය) ජනාධිපති නිෂේධ බලය පරාජය කිරීමට අවශ්‍ය ඡන්ද ප්‍රමාණය අධික වී පරාජය කළ නොහැකි වුවහොත් නිෂේධ බලය වඩාත් ස්ථාවර වන්නේ ය. මෙසේ පරාජය කිරීමේ සීමාව විවිධ රටවල විවිධ ප්‍රමාණවලින් පවතී.

ජනාධිපති විසින් 'ඔව්' හෝ 'නෑ' පමණක් කිය හැකි නිෂේධ බලයට අමතරව කෙටුම්පතක සමහර කොටස්වලට පමණක් යෙදිය හැකි අර්ධ නිෂේධ බලයක් ද ඇත්තේ ය. එය නීති හඳුන්වාදීමේ ක්‍රියාවලියේ දී

වඩා සාර්ථක ලෙස යෙදී ඇත. නීතිය වෙනස්වීම සඳහා එය බරපතල මැදිහත්වීමකි.

කෙටුම්පතක ව්‍යවස්ථානුකූලභාවය ගැන අභියෝග කිරීමේ බලයක් සමහර ව්‍යවස්ථාවලින් ජනාධිපතිට පවරා ඇත. ඒ සඳහා කෙටුම්පත උසාවියට යොමු කැරේ. (ක්‍රොච්ඡියා, දකුණු අප්‍රිකාව) එවිට සිදුවන්නේ නීතිය ප්‍රමාදවීම ය. නිසි අධිකරණ තීන්දුවක් ලැබුවහොත් නෛතික ක්‍රියා මාර්ගය අවසන් වේ.

### 6.1.4 නීති ප්‍රතික්ෂේප කිරීමට පුරවැසියාට ඇති බලය

සම්මතවීමට පෙර යම් කෙටුම්පතක් ප්‍රතික්ෂේප කිරීමට ස්විට්සර්ලන්ත ව්‍යවස්ථාවෙන් පුරවැසියන්ට බලය පවරා ඇත. එසේ නැත්නම් එය ජනමත විචාරණයකට යොමු කිරීමේ බලය ඇත. උරුගුවේහි එසේ ජනමත විචාරණයකට යොමු කළ හැක්කේ කෙටුම්පත පැමිණ වසරකට පසු ය. ඉතාලියේ, නීතිය සම්මත වී වසරකට පසු ය. වෙනස්කම් සහිතව වුවත් එසේ පවතින්නේ, නීති හැදීමේ ක්‍රියාවලියට පුරවැසියන්ට අයිතිවාසිකමක් ඇති බව පිළිගැනීමෙනි. එය මැතිවරණයකින් තීන්දු කිරීමට පෙරවූ ක්‍රියාමාර්ගයකි.

### 6.1.5 අධිකරණ විමර්ශනය

ජනාධිපති නිෂේධ බලය හෝ පුරවැසියන් විසින් නීතියක් ප්‍රතික්ෂේප කිරීම හෝ මගින් පෙන්වන්නේ දේශපාලනිකව ව්‍යවස්ථාදායක බලය බෙදා හැරීමකි. අධිකරණ විමර්ශනය යනු නෛතිකව බලය බෙදා හැරීමකි. මේ දෙකම නෛතික ක්‍රියාමාර්ග වුවද ව්‍යවස්ථානුකූල විචේචනය මගින් දැක්වෙන දේශපාලන අර්ථය සුළුකොට නොසැලකිය හැකි ය. දකුණු අප්‍රිකාවේ ව්‍යවස්ථා අධිකරණය 'මරණ දඬුවම' සම්බන්ධයෙන් කළ විචේචනය හොඳ උදාහරණයකි. ද.අප්‍රිකා ව්‍යවස්ථාවේ මරණ දඬුවම ගැන කිසි සඳහනක් නැත. එහෙත් ව්‍යවස්ථා අධිකරණය එහි අපරාධ නඩු විධාන සංග්‍රහයේ මරණ දඬුවමට අදාළ නීතිය අහෝසි කළේ මානව අයිතිවාසිකම් සාරධර්ම, තුළනාත්මක පූර්වාදර්ශ සහ අධිකරණ ක්‍රියාපටිපාටි පදනම් කරගෙන ය.

ඉහත සඳහන් පරිදි නීතිය සම්මතවීමට පෙර අධිකරණ විමර්ශනයට යොමු කිරීමේ ක්‍රම පවතී. පතන නීතිගත වීමට පෙර අදාළ අධිකරණයට යොමු කිරීම ප්‍රංශයේ පවතී. එහෙත් ප්‍රචලිත ක්‍රමය වන්නේ නීතිය

පැනවීමෙන් පසු අධිකරණයට යොමු කිරීම ය. නීතියක් පැමිණෙති'යි යන හෝඬුවාව ලැබූ පමණින් ඊට අභියෝග කළ හැකි රටවල් ද තිබේ (ජර්මනිය). තවත් රටවල එසේ අභියෝග කළ හැක්කේ ඒ සම්බන්ධ නඩුවක් ගොනු කළහොත් පමණි.

## 6.2 ව්‍යවස්ථාව සංශෝධනය කිරීමේ බලතල

සාම්ප්‍රදායිකව, ව්‍යවස්ථාවක් සංශෝධනය කළ හැක්කේ ව්‍යවස්ථාදායකයට පමණි. නොයෙක් රටවල මට්ටම් තුනක අනුමැතිය අවශ්‍ය වුවද - (ජාතික ව්‍යවස්ථාදායකය, ප්‍රථම සහ ද්විතීය මණ්ඩලය) සහ පළාත් ආණ්ඩු) එම සම්ප්‍රදාය පිළිපැදීම සිදුවේ. (මෙක්සිකෝ, නයිජීරියාව, රුසියාව, ඇමරිකාව) සංශෝධන ක්‍රියාවලියට ඉහළ ඡන්ද ප්‍රමාණයක් අවශ්‍ය ය. සමහර විට ජනාධිපති නිෂේධ බලය පැරදවීමට අවශ්‍ය ප්‍රමාණයටත් වැඩි විය හැකි ය. සංශෝධනය ප්‍රමාද කිරීමේ නිෂේධ බලය පමණක් ඇති රටවල එබඳු අධි ඡන්ද බලයක් අවශ්‍ය නොවේ. එහෙත් වෙනත් සංශෝධන ක්‍රියාවලි ද පවතී. ඉතාලියේ ව්‍යවස්ථාදායක මණ්ඩල දෙකේම පරම බහුතරය ව්‍යවස්ථා සංශෝධනයකට අවශ්‍ය ය. එහෙත් මණ්ඩල දෙකේදීම තුනෙන් දෙකේ බහුතරයකින් සම්මත නොවුවහොත් ව්‍යවස්ථාදායකයේ සාමාජිකයන්ගෙන් සියයට විස්සකට ජනමත විචාරණයක් කැඳවිය හැකි ය. එය ව්‍යවස්ථාදායක ක්‍රියාපටිපාටියක් බැවින් ව්‍යවස්ථාදායක බලය බෙදා හරින්නේ සුළු වශයෙනි. ස්විට්සර්ලන්තය, ගෝතමාලාව වැනි රටවල ව්‍යවස්ථා සංශෝධනය ජනමත විචාරණයකින්ම සම්මත විය යුතු ය. ප්‍රංශයේ දී ව්‍යවස්ථාදායකයේ සියයට 60ක සහාය ඇතිවිට ජනාධිපති බලපෑමක් නොකරයි.

## 6.3 ව්‍යවස්ථාදායකයේ වෙනත් බලතල

විධායක පාලනය යටතේ පවතින තීරණ ගැනීමේ ක්‍රියාවලිය ගැන සමහර ව්‍යවස්ථාවන්ගෙන් ව්‍යවස්ථාදායක මැදිහත්වීම් විවිධ මට්ටමින් ඇතිකර තිබේ. ඒ හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කිරීම, යුද්ධ ප්‍රකාශ කිරීම සහ සමාව දීම යන කරුණු ගැන ය.

### 6.3.1 හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කිරීම

හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කරන්නේ කවරෙක්ද? ඒ කුමන ආකාරයෙන්ද? යන ව්‍යවස්ථාමය ප්‍රශ්නවලට පිළිතුරු දීමට විධායකයට අමතරව

වෙනත් ආයතන තිබිය යුතු ය. ව්‍යවස්ථාවෙන් එම අවස්ථා පැහැදිලිව සඳහන් කර තිබිය හැකි ය - එනම් එම අවස්ථාවලදී පමණි - ආණ්ඩුවට හදිසි අවස්ථාවක් ප්‍රකාශ කළ හැකි ය. එනම් හදිසි ආක්‍රමණයක්, ස්වාභාවික ආපදාවක් වැනි අවස්ථාවල දී ය. එහෙත් ව්‍යවස්ථා කෙටුම්පත් කරන්නන් විසින් ඊටඅභිමතානුසාරී කරුණු එකතු කළ හැකි ය. මහජන සෞඛ්‍යයට හානිකර අවස්ථා හෝ අභ්‍යන්තර කැලඹිලි අවස්ථා ය. එබඳු සියලු අවස්ථා සඳහන් කිරීම අපහසු ය. කෙසේ වෙතත් යම් අවස්ථාවක් හදිසි තත්ත්වයකට එන විට, යම් කෙනෙකු තීරණය කළ යුතු ය. එම තීරණය අනිසි ලෙස භාවිත කිරීම වැළැක්වීමට තවත් කෙනකු නිරීක්ෂණය කොට ඇගයීමක් කළ යුතු ය. සමහර ව්‍යවස්ථාවන්හි මෙම බලය මුළුමනින්ම ඇත්තේ විධායකට ය. සමහර විට අභ්‍යන්තර විධායක පාලනයට යටත් ය. ජේරු රටේ ව්‍යවස්ථාව අනුව හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කිරීමට පෙර කැබිනට් මණ්ඩලයේ අනුමතිය අවශ්‍ය ය. මාලාවියෙහි හදිසි තීරණයට සම්බන්ධ නැතත් ඉන්පසු පාර්ලිමේන්තු අනුමැතිය නියමිත කාලසීමාවදී ලබාගත යුතු ය. ඉතියෝපියා, ෆීජී ව්‍යවස්ථා අනුව, විධායකය හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කිරීමට පෙර පාර්ලිමේන්තු අනුමැතිය තිබිය යුතු ය. මොන්ගෝලියා ව්‍යවස්ථාවේ පරිදි හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කළ යුත්තේ පාර්ලිමේන්තුව මගිනි. එය මෙතෙක් සඳහන් ව්‍යවස්ථා අතරින් පුළුල්තම ව්‍යවස්ථාදායක බලයයි. එහිදී පාර්ලිමේන්තුව නිවාඩු ගොස් ඇත්නම්, ජනාධිපතිට ප්‍රකාශ කළ හැකි ය. එහෙත් පාර්ලිමේන්තුව දින හතක් ඇතුළත අනුමත නොකළහොත් තීරණය අහෝසිවේ.

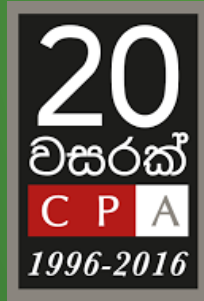
වෙනත් විධායක ක්‍රියාවකට වඩා හදිසි තත්වය ප්‍රකාශ කිරීම බලය කැටිකර ගැනීමකි. එම ඒක පාක්ෂික ක්‍රියාවට කිසිම බාධකයක් ඇති නොවන හෙයිනි. බොහෝ පශ්චාත් - ගැටුම් සහිත රටවල හදිසි නීති අනිසි භාවිතය නිසා මහා විනාශයන් සිදු වී තිබේ. එම සිදුවීම් අවධානයට ගත් ව්‍යවස්ථා කෙටුම්පත් කරන්නන්, එම හදිසි නීති වලංගුවීම සඳහා පමණකට වඩා පූර්ව අවශ්‍යතා සටහන් කර ඇත. සැබෑ හදිසි තත්වයක දී, ක්‍රියාත්මක විය හැකි ආයතන නැතිවීමෙන් එම පූර්ව අවශ්‍යතා සපුරාලිය නොහැකි වනු ඇත. හයිටියෙහි මෑතදී හදිසි අවස්ථාව ප්‍රකාශ කිරීම සඳහා අගමැතිගේ සහ ඇමතිවරුන්ගේ අත්සන් අවශ්‍ය විය. එය ජනාධිපති විසින් හදිසි අවස්ථාව ප්‍රකාශ කිරීමට අමතරව ය. ව්‍යවස්ථාව අනුව හදිසි නීතිය ප්‍රකාශ කළ හැකි වූයේ විදේශ ආක්‍රමණයකදී හෝ සිවිල් යුද්ධයකදී පමණි. එහෙත් ස්වාභාවික ආපදාවක් සඳහන් නොවී ය. මෑතක දී දැවැන්ත භූමි

කම්පාවකින් විශාල හානියක් සිදු වූ අතර ඇමතිවරු ද වැඩි දෙනෙක් එයින් මිය ගියහ. එහෙත් ජනාධිපති ව්‍යවස්ථාවද, නීතියේ ආධිපත්‍යය ද නොතකා හදිසි තත්වයක් ප්‍රකාශ කොට අවස්ථාවට නිසි ලෙස මුහුණ දුන්නේ ය.

### 6.3.2 පොදු සමාව / සමාව දීම

විධායකය සිරිත් පරිදි භාවිත කළ අයිතිවාසිකමක් වූයේ සමාව දීම ය. ගැටුමකින් පසු සමාජයන්හි සංක්‍රාන්තික යුක්තිය උදෙසා ප්‍රතිපාදන සඳහා අවශ්‍ය වූ දෙයක් මෙන් ම සාමකාමී අලුත් යුගයක් ආරම්භ කිරීම උදෙසා සමාව දීම පූර්ව අවශ්‍යතාවක් විය.

පොදු සමාව සහ පෞද්ගලික සමාව දීම ඉතා වැදගත් ය. මේ සම්බන්ධයෙන් විවිධ ව්‍යවස්ථා ප්‍රතිපාදන දැක්වේ. තනි විධායක බලය භාවිතය සහ පොදු සමාව ප්‍රදානය කිරීම වශයෙන් විවිධ වේ. (බුර්කිනා ෆාසෝ, වෙක් සමුහාණ්ඩුව) සමාව දීම පමණක් ගැන ජෝර්ජියාව, කෙන්යාව උදාහරණ වේ. හංගේරියාවේ පොදු සමාව දීමෙන් විධායකය වළක්වා ඇත. මේ අන්තයන් අතර විධායකය සහ ව්‍යවස්ථාදායකය යන දෙකම පොදු සමාව දීමේ විකල්ප අවස්ථා නිර්මාණය කර තිබේ. (මොසැම්බික් 1990) එය සමාන්තර භාවිතයකි. සමහරවිට සමාව සහ පෙදු සමාව දීම සඳහා ව්‍යවස්ථාදායකය අනුමත කළ යුතු ය. (ඉන්දුනීසියාව, දකුණු කොරියාව) සමහරවිට ඊට අතිරේක අවශ්‍යතා ද තිබිය යුතු ය. ශ්‍රීසියේ පොදු සමාව ලැබෙන්නේ දේශපාලන අපරාධ සම්බන්ධයෙන් පමණි. එය ද විධායකය සහ ව්‍යවස්ථාදායකය යන දෙකම අනුමත කළහොත් පමණි.



## විකල්ප ප්‍රතිපත්ති කේන්ද්‍රය

6/5, ලොයර්ඩ්ස් පාර, කොළඹ 05

දුරකථන : 011 2370803 / 4

ෆැක්ස් : 011 2370801 / 2

වෙබ් අඩවිය : [www.cpalanka.org](http://www.cpalanka.org)

ඊමේල්: [info@cpalanka.org](mailto:info@cpalanka.org)